

Trenta anys de codificació gràfica. La necessitat d'implementar una normativa en l'occità de la Vall d'Aran

Thirty years of graphic codification. The need to implement a norm in the Occitan of the Aran Valley

Aitor CARRERA BAIGET

Càtedra d'Estudis Occitans. Universitat de Lleida

Data de recepció: 14 d'abril de 2014

Data d'acceptació: 31 d'agost de 2014

RESUM

Fa més de trenta anys que es van aprovar les *Nòrmes ortogràfiques [sic] der aranès*, que van suposar que l'occità de la Vall d'Aran passés a escriure's en la grafia general de la llengua d'oc i que deixés de ser un conjunt de varietats gascones eminentment orals. En aquests tres decennis que ens separen de les *Nòrmes*, però, l'aranès ha patit l'absència d'una normativització que anés més enllà de les qüestions gràfiques. En la producció recent en occità de la Vall d'Aran, per tant, han començat a circular formes o solucions lingüístiques que s'allunyen clarament d'allò que seria recomanable des del punt de vista d'una bona fixació i elaboració de l'aranès. En aquest treball mirem de resseguir aquests problemes i intentem de raonar la perfectibilitat d'aquelles tries, corrents en els darrers temps en diversos materials dedicats a l'aprenentatge de l'occità aranès o a guiar-ne mínimament els usos lingüístics.

PARAULES CLAU: occità, aranès, codificació, estandardització, sociolingüística.

ABSTRACT

The *Nòrmes ortogràfiques [sic] der aranès* were approved more than thirty years ago. Since that time, the Occitan of the Aran Valley is written in the general spelling of Occitan, and it stops being a group of eminently oral varieties of Gascon. However, in these three decades that separate us from the *Nòrmes*, Aranese has endured the absence of a codification that went beyond graphic questions. Therefore, in the recent production in Occitan in the Aran Valley, linguistic forms or solutions have begun to circulate that separate it clearly from what would be preferable from the point of view of a good fixation and elaboration of Aranese. In this work we will take these problems and we will try to reason the perfectibility of those choices that are common in recent times in some publications devoted to teaching Aranese Occitan or to orient minimally its linguistic uses.

KEYWORDS: Occitan, Aranese, codification, standardisation, sociolinguistics.

CORRESPONDÈNCIA: Aitor Carrera. Universitat de Lleida. Departament de Filologia Catalana i Comunicació. Càtedra d'Estudis Occitans. Plaça de Víctor Siurana, 1. 25003 Lleida. A/e: aitor.carrera@filcat.udl.cat. A/I: <http://www.catedradestudisoccitans.udl.cat>.

1. PRESENTACIÓ. LA CODIFICACIÓ GRÀFICA

L'any 2012 les *Nòrmes ortogràfiques [sic] der aranés* van fer trenta anys. Van ser fixades el 1982 per la Comission entar Estudi dera Normatiua [sic] Lingüística [sic] Aranesa (Comission, 1982), en la qual van participar filòlegs catalans i occitans, i també alguns mestres i erudits locals aranesos.¹ La Generalitat de Catalunya havia impulsat les *Nòrmes*, i les va fer oficials l'any 1983. Això va suposar la fi de l'anarquia gràfica, l'acceptació oficial de l'occitanitat de l'aranès —des d'un punt de vista simbòlic i alhora pràctic— i l'abandonament gairebé definitiu dels sistemes gràfics que havien estat utilitzats anteriorment, malgrat que alguns escriptors locals vinculats a l'Escolo dera Pirenéos —una escola felibrenca ferotgement antioccitanista en la seua darrera etapa— es van oposar frontalment a l'aprovació i difusió de la nova normativa, i van continuar publicant composicions (pseudo)literàries en un sistema gràfic prenormatiu fins a la fi dels anys vuitanta.²

L'any 1999 les *Nòrmes* van ser revisades per la Comission de Còdi Lingüistic (Comission, 1999), que va introduir alguns petits canvis en el text original, la major part dels quals s'han de relacionar amb el que es considerava correcte a la resta del domini i amb el que proposava el Conselh de la Lenga Occitana (CLO) en les seues primeres *preconizacions*. Les *Normes [sic] ortografiques der aranés* van incorporar alguns elements que no eren en el text de 1982, com l'ús de *z* en el sufix *-izar* o en algunes formes d'origen —sobretot— grec, o bé la supressió de la dièresi en les seqüències *oë*, *üe* o *üè*. Les *Normes* també afirmen que els infinitius tenen *-r* si van seguits d'un pronom en-

1. Els lingüistes occitans que hi van prendre part eren tots gascons i venien de la part administrativa francesa del domini lingüístic: Pèire Bèc, Michel Grosclaude i Jacme Taupiac. Per la banda catalana hi van participar Antoni Maria Badia i Margarit, Isidor Marí, Josep Maria Pujol, Xavier Lamuela i Aina Moll, que llavors era directora general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya. Els autòctons eren representats per l'advocat Casimiro Ademà, per Pilar Busquets, per Elvira Riu i per Frederic Vergés. Les germanes Maria Carmen i Maria Teresa Campà van dimitir i van abandonar la Comissió. És molt interessant, per entendre el contingut de les normes i per constatar-ne la fidelitat a la normativa gràfica general del gascó, de veure la comparació que fa Lafita (1999a) entre les mateixes *Nòrmes* i el document d'*Application* de Bèc i Alibèrt (1952).

2. Per tenir més informació sobre aquesta qüestió, vegeu alguns treballs de l'època que en parlen, com Lamuela (1987: 166-169) o Viaut (1987: 104-108). L'aprovació de les *Nòrmes*, al cap i a la fi, no va ser res més que un dels efectes del reconeixement legal de l'aranès, iniciat realment en l'Estatut de 1979, que deia que «la parla aranesa serà objecte d'ensenyament i d'especial respecte i protecció». La Llei d'Aran (Llei 16/1990 del Parlament de Catalunya) de 1990 ja diu que l'aranès, «varietat de la llengua occitana i pròpia d'Aran, és oficial a la Vall d'Aran». La darrera reforma de l'Estatut d'autonomia ha fet que l'occità esdevingui oficial —almenys sobre el paper— a tot el Principat de Catalunya: «La llengua occitana, denominada *aranès* a l'Aran, és la llengua pròpia d'aquest territori i és oficial a Catalunya». Posteriorment, l'any 2010 el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de l'occità, aranès a l'Aran, que preveu, entre altres coses, mecanismes de difusió i promoció de la llengua. Sobre la qüestió legislativa, i sobretot sobre la primera etapa de reconeixement de la llengua, vegeu Sarpoulet (1985), Viaut (1985: 140-143; 1986: 16-19 i 32, i 1987: 94, 98-110, 122-130 i 141), Lamuela (1987: 129, 151-154 i 159-171), Bonada (1982) o, sobretot, Simó (1999). El decret de la Generalitat que feia oficials les *Nòrmes* és a Viaut (1986: 25-31, i 1987: 178-184).

clític en forma plena (*pelejar-se*, i ja no **pelejà-se*)³ i deixen de banda algunes ambigüitats de 1982. Es pot dir que, en general, allò que era «recomanable» el 1982 passa a ser obligatori —encara que no s'usi explícitament aquest mot— l'any 1999. Alguns dels canvis ja fan acte de presència en el títol del document: com que ja no s'admeten els proparoixítons, ara les normes són *ortografiques* (i deixen de ser *ortogràfiques*).⁴ Altres modificacions més subtils es poden descobrir si es fa una lectura metalingüística del text.

Les *Normes* afinen les *Nòrmes*. Però els canvis no afecten algunes seleccions que separen l'aranès de les convencions generals occitanes. D'aquesta manera, les terminacions llatines -AS, -AT i -ANT tenen en l'aranès actual les representacions -es, -e i -en, davant de les occitanes generals -as, -a i -an (*cantes, cante, canten*; davant de *cantas, canta, canta*). S'hi admet -u- per a representar la solució -[w]- que apareix en la part central i baixa de la Vall d'Aran com a resultat de -B- i -V- intervocàliques (*auer* en comptes de *aver*).⁵ I s'hi proposa d'eliminar l'element semivocàlic final -[w] que ha desaparegut després d'una vocal velar, encara que això torni a separar l'aranès de les formes generals (*esquirò* contra *esquiròu* o *esquiròl*; *cu* contra *cuu*, *cul* o *cuol*).⁶ Deixant de banda el fet que hi ha altres casos en què l'aranès té solucions gràfiques específiques que l'allunyen dels hàbits generals occitans que no cal que hagin estat prescrits per les *Nòrmes* o per les *Normes*, que són producte de les pràctiques dels darrers trenta anys (i, en algun cas, de l'aplicació al gascó de la reforma occitana) i

3. Curiosament, la primera transgressió d'aquesta convenció apareix en el text del Síndic d'Aran que serveix de presentació de les *Normes*, on hi ha «completà-lo» i no pas *completar-lo* (Comission, 1999: 3).

4. De manera xocant, però, la publicació d'un text *definitiu* de les normes ortogràfiques araneses suposa també l'abandonament, en el mateix títol, de la forma *nòrmes* en benefici de *normes*. Tanmateix, el Conselh de la Lenga Occitana utilitza *nòrma* en els mateixos documents de la segona meitat dels noranta. Vegeu, per exemple, la següent adreça, que reproduïu un d'aquells documents: <http://pedagogie.actoulouse.fr/occitan/occitan-grafia.html> (consulta: 15 maig 2014). La forma *nòrma* també apareix sistemàticament en el document de síntesi del CLO (Sumien, 2007) i es prescriu en treballs recents de referència amb vocació normativa com Ubaud (2011: 825).

5. L'*Application* de Bèc i Alibèrt (1952) dona com a prioritària la representació -v- i admet en tot cas les dobles grafies amb -v- i -u-. És gairebé el contrari del que apareix en les *Nòrmes*, on es dona -u- com a prioritari i, en tot cas, s'admet -v- a Naut Aran.

6. Alguns autors han optat posteriorment per introduir pel seu compte -u final en diversos casos, però no pas d'una manera sistemàtica. D'aquesta manera, en el diccionari de Vergés hi ha «auriò(u)» (Vergés, 1998: 164) o «esquirò(u)» (Vergés, 1998: 226), però al mateix temps «hilhòu» (Vergés, 1998: 247), i per contra «bò» (Vergés, 1998: 176), i aquestes irregularitats han estat sovint reproduïdes pel diccionari de Balaguer i Pojada (2005; vegeu Carrera, 2008: 156). En el llibre de verbs de Barès *et al.* (2003), d'altra banda, apareix «vò/vòu [ˈbɔ]» (Barès *et al.*, 2003: 296) i, per contra, només hi ha «plò» (Barès *et al.* 2003: 242) o «mò» (Barès *et al.*, 2003: 218). En el manual de tercer de primària d'aranès es pot trobar «vòu» (Vergés, coord., 2005: 59) i «auriòu» (Vergés, coord., 2005: 116), però immediatament després hi ha «sòs» (Vergés, coord., 2005: 117), una forma que, a diferència dels anteriors, sí que té -[w] en algun parlar de la Vall d'Aran (concretament en el de Canejan) per raons que la separen del tractament general. Si el criteri per a diferenciar -òu i -ò obeís en alguna publicació al fet de voler representar amb -u només una antiga lateral (cosa que tampoc no sembla evident), això no tindria cap fonament, ja que -[ɔw] final ha estat reduït a tota la Vall d'Aran a -[ɔ], independentment de l'origen últim de l'element semivocàlic.

que podrien ser fàcilment superables des d'un punt de vista tècnic,⁷ avui la grafia alibertina és universal en aranès. Això no vol dir, però, que de tant en tant no trobem algunes violacions de les convencions gràfiques —o del que s'hauria de derivar de la literalitat d'aquestes mateixes convencions— tant en treballs lingüístics, alguns dels quals dedicats específicament a l'ensenyament de la llengua, com en usos institucionals. D'aquesta manera, si les normes araneses parlen de «razons etimologiques» per triar entre *ua* i *oa* i entre *ue* i *oe* (Comission, 1999: 8), es va aprovar oficialment que el nom d'un dels cursos fluvials més coneguts d'Aran fos «Joèu» (Conselh Generau d'Aran, 2003: 10) i no pas *Jueu* (com *ueu* o *bueu*, doncs), contra el que implicaria etimològicament la norma.⁸ A propòsit de *c*, *ç*, *s* i *ss*, les *Nòrmes* (Comission, 1999: 10) tornen a fer referència a les «razons etimologiques», i aquestes raons haurien de fer que s'escrivis *andossien* (< amb *Dieu sien*) i no pas **andocien* (present, per exemple, a Vergés, 1998: 154, o a Barès i Ané, 1998: 8). Tot i que les *Nòrmes* assenyalen que *i* i *u* només duen dièresi si «van ath darrèr d'ua auta vocau e non apartien [sic] ara madeisha sillaba» (Comission, 1999: 8), l'any 2003 va arribar a oficialitzar-se el topònim **Prüedo* en comptes de *Pruedo* (Conselh Generau d'Aran, 2003: 15 i 17). En la normativa gràfica aranesa s'hi diu també que *h* «Correspon a ua antiga aspiracion que proveng [sic] generaument d'ua *f*» (Comission, 1999: 12). I, tanmateix, en alguns treballs figura **tohut* (IEA, 2003: 15; Vergés, 1998: 324)⁹ i no pas *toüt*, malgrat que en aquest mot ni tan sols no hi ha hagut aspiració a Canejan (un dels punts on [h] ha tradicionalment resistit; Coromines, 1990: 730). Per contra, hi ha treballs que escriuen **umejar* per *humejar*, o **esperluar* per *esperluhar* (Barès *et al.*, 2003: 341 i 321). Sigui com sigui, són casos més o menys isolats (tot i que, com ja hem vist, poden afectar fins i tot alguna forma d'ús freqüent), que apareixen per aquí i per allà, i que toquen mots dels quals potser s'ignora l'etimologia o les realitzacions locals. Més endavant tindrem l'ocasió de fer més comentaris referits a qüestions gràfiques que tenen a veure amb alguns aspectes morfosintàctics i lexicals.

7. Per obtenir més informació sobre aquesta qüestió, vegeu Carrera (2010a), on comentem i exposem en detall les principals diferències entre les representacions gràfiques araneses i les més generals en occità, amb prescripció o no de les *Nòrmes* o de les *Normes*. També hi actualitzem el catàleg de «décisions particularisantes» de Sarpoulet (1985: 158).

8. Més detalls, a Carrera (2008: 140). Des d'un punt de vista etimològic (i diasistemàtic, de fet) també caldria escriure *esdejuar* i no pas *esdejoar* (que consta, per exemple, a Barès *et al.*, 2003: 320; deu ser per aquell *esdejo?*).

9. El problema es manté en l'edició del *Petit diccionari* de 2009. I això que aquesta forma era un dels casos que comentàvem a Carrera (2008: 156) a propòsit d'aquest treball i que altres errors formals d'aquesta obra —no pas tots— que assenyalàvem en aquella ressenya han estat corregits per Vergés (*ava-jon* per **abajon*, *hoishinar* per **oishinar*, *pruèr* per **prüèr*, fins i tot *aviege* per **abiese*, tot i que ara, a més, hi ha **aviese*...).

2. UNA NECESSÀRIA FIXACIÓ MORFOSINTÀCTICA I LEXICAL

2.1. *Panorama general*

En els més de trenta anys que ens separen de les *Nòrmes* hi ha hagut nombrosos treballs, sobretot adreçats genèricament a respondre a les necessitats de l'ensenyament de llengua o fins d'orientació específicament escolar, que s'han encarregat de l'aranès, en els quals s'han hagut de fer unes determinades seleccions de la morfologia i del lèxic de l'occità de la Vall d'Aran, o que almenys han presentat uns determinats símptomes d'unes certes tendències a l'hora de fer les tries. Sense cap mena de dubte, aquests treballs han contribuït a la difusió de l'aranès i al foment de l'adquisició de competències lingüístiques en l'occità d'Aran, cosa que cal saludar de manera entusiasta independentment de les valoracions de tipus lingüístic que puguem fer dels seus continguts. Citem-ne alguns dels més destacats. L'any 1984 un *Libre de lectura* signat per la Comission de Mèstres (Comission, 1984) exposava d'una manera sumària formes bàsiques del lèxic aranès, a partir d'uns quants textos de pràctica, i es convertia en el «premier instrument d'apprentissage de l'aranais à l'école» (Viaut, 1985: 145). El 1991 va aparèixer un *Petit diccionari* aparentment multilingüe signat per Vergés (1998, segona edició) que ha tingut molta difusió i en què realment es donaven alguns milers d'equivalències entre castellà i aranès (i on només secundàriament hi havia correspondències catalanes i franceses). Si mirem de fer una descripció objectiva d'aquest diccionari, però, estem obligats a dir que en la pràctica i en la forma és realment un glossari o vocabulari generós, que va ser d'utilitat al seu moment (especialment, en un context d'emergència en l'àmbit escolar), però que queda lluny d'una obra destinada a fixar el lèxic bàsic o més usual de l'aranès, com tindrem l'ocasió de mostrar. D'una banda, a causa d'una certa predilecció per l'exotisme i d'una selecció del lèxic més aviat discutible des del punt de vista de la utilitat i la freqüència. D'una altra, per la informació lingüística que inclou (amb errors prou importants en diversos nivells, fins i tot en l'ortogràfic).¹⁰ I en tercer lloc, per una limitada tècnica lexicogràfica, perquè l'obra consisteix sobretot en equivalències bàsiques en forma de columnes sense accepcions ni subaccepcions, i per tant sense matisos possibles, i inclou fins i tot alguns errors en l'atribució de categories gramaticals.¹¹ Tanmateix, no exagerem gens si diem que algunes de les aportacions discutibles del *Petit diccionari* han aconseguit recentment una difusió extraordinària, potser també per la intervenció directa del seu

10. Hem tingut l'oportunitat d'avançar-ne alguns casos en la secció anterior. Hi tornarem a fer referència.

11. Vegeu, a tall d'exemple, tots els problemes que hi detecta Lafita (1999b), a més d'algunes de les coses que comentem a Carrera (2008: 145-165). L'any 2009 se'n va fer una tercera edició que manté fonamentalment tots els problemes de les edicions anteriors (tot i que incorpora, com hem advertit més amunt, algunes coses assenyalades a Carrera 2008: 156, per exemple) amb un únic gran canvi general: les columnes són substituïdes per línies. És per aquesta raó que ens referirem habitualment a l'edició de 1998 i no pas a la de 2009 quan citem aquesta obra, tret que la de 2009 presenti alguna novetat amb relació a l'anterior.

autor en nombrosos textos aranesos de les darreres tres dècades.¹² El *Petit diccionari*, en definitiva, és potser el millor exemple, el reflex més fidel, de les tries lingüístiques més corrents i que han fet més fortuna en els darrers trenta anys, i, al cap i a la fi, d'un determinat model d'aranès que inclou seleccions que, al nostre parer, són clarament perfectibles.

Altres produccions remarcables són Ané *et al.* (2000; primera edició de 1987), que cal inscriure en el grup de treballs destinats a l'aprenentatge de la llengua (i que recull bona part de les informacions incloses en les *Nòrmes*, tot i que també s'encarrega d'exposar qüestions de morfologia i inclou un breu lèxic final), així com algunes produccions de vocació pedagògica, adreçades als que s'inicien en l'aprenentatge de l'aranès o —més limitadament— als que persegueixen obtenir-ne un nivell més avançat. Algunes d'aquestes publicacions, malgrat no tenir pretensions (gaire elevades) de codificació de la llengua, han esdevingut clàssics. En alguns casos eren productes de l'antic Centre de Normalisacion [*sic*] Lingüística dera Val d'Aran (CNLVA), com *450 mots* (uns centenars de paraules amb frases d'exemple, sense definicions ni equivalències; CNLVA i Conselh Generau d'Aran, 1992) o el vocabulari en imatges *Vacances en aranes* (CNLVA, 1990), també de butxaca. Citem igualment, per exemple, el *Vocabulari basic* de Salgueiro i Vergés (1999; llistes de mots catalogats per àmbits i per edats), entre molts altres materials d'orientació didàctica, com el manual d'aprenentatge del nivèu A d'aranès del mateix Conselh Generau d'Aran (Barès i Ané, 1998), que en part se serveix d'alguns textos i imatges de documents anteriors, que supera clarament en extensió, organització i metodologia, amb continguts distribuïts en diverses lliçons i exercicis. En un nivell encara molt més ambiciós, amb pretensions clarament codificadoras (i un perfil d'autors menys diletant que en alguns dels casos precedents), se situa el llibre de verbs de Barès *et al.* (2003), equivalent aranès —fins i tot en format— del conegut volum de morfologia verbal catalana de Xuriguera (1989). Tindrem l'oportunitat de veure que, des del nostre punt de vista, aquest volum presenta alguns inconvenients a l'hora de les tries, ja que tal volta no només sobreestima i prioritza alguns localismes originaris de la zona de dos dels seus autors (els dos autors aranesos, al cap i a la fi), sinó que fa propostes que, en el marc occità (i fins i tot gascó, i ja només en l'aranès), ens veiem empesos a considerar antidiastemàtiques o directament ibèriques, i presenta a més un catàleg final de verbs francament millorable tant en l'inventari (per l'oblit d'importants variants territorials) com en les solucions adoptades en alguns punts gràfics o morfològics problemàtics (com en la tria entre *arr-* o *r-* en alguns verbs, que a vegades sembla fins i tot aleatòria).¹³ En l'àmbit estrictament

12. En el prefaci de l'edició de 1998, a càrrec del Sindic d'Aran, s'assegura que el *Petit Diccionari* «ei possiblemets [*sic*] eth libre vinculat ar aranés que mès difusion a auut de tota era istòria». L'autor, per la seua banda, hi exposa la voluntat d'orientar els usos dels «ensenhaires» i reconeix que l'adreça «as mainatges e joeni escolans qu'an como [*sic*] lenga veiculara autan era pròpia [*sic*] d'Aran coma ua auta (catalan e castelhan) e qu'enquia aué non an podut gaudir d'un element de consulta coma ne gaudissen entàs autes lengües d'ensenhament» (Vergés, 1998: 9).

13. A tot plegat, sumem-hi que algunes de les dades que exposa aquest volum no s'avenen amb el que hi ha en algunes teòriques fonts, com els enregistraments de Carrera (1999).

lexicogràfic, remarquem també la publicació d'un diccionari bilingüe aranès-anglès (Furness, 2006), tal volta conebut per a ser usat en el marc d'una acadèmia d'idiomes, que va ser un producte indubtable de bona voluntat (ja que l'aranès no disposava encara d'un lèxic bilingüe de més de deu mil formes en grafia normativa), però que presenta curioses seleccions del lèxic, fa una apel·lació a l'oralitat aranesa que en la pràctica serveix per a donar passaport d'entrada a tota mena de barbarismes i perquè l'autor s'inhibeixi de les tasques codificadorres (vegeu Furness, 2006: 13). Aquesta obra lexicogràfica conté dades francament desconcertants¹⁴ i mostra notables problemes de simetria entre les dues seccions del diccionari.¹⁵ Altres diccionaris bilingües entre occità i català dels darrers anys, que s'ocupaven sobretot de la varietat referencial central de la llengua d'oc, han inclòs un inventari limitat de formes araneses com a complement de les occitanes generals, com Bel *et al.* (2007) o Balaguer i Pojada (2005), tot i que en aquest darrer cas amb una forta dependència de les dades de Vergés (1998).¹⁶

Durant els anys vuitanta, després de les *Nòrmes*, ja es veia que era necessari que la codificació gràfica anés seguida d'una codificació gramatical i lexical, i fins i tot s'assegurava que seria una cosa imminent: «Es preveu també la publicació d'una gramàtica i d'un vocabulari, que hauran d'introduir una selecció moderada de les formes en ús a la Vall i fer de pont amb el gascó parlat a França i amb les altres varietats occitanes» (Lamuella, 1987: 154). Tot i això, la primera gramàtica aranesa en grafia alibertina amb voluntat descriptiva i prescriptiva no va aparèixer fins un quart de segle després de les *Nòrmes* de 1982, l'any 2007 (Carrera, 2007a).¹⁷ Al nostre entendre, aquesta gramàtica, de la qual es va haver de fer una segona edició l'any 2010, intenta proposar per primer cop (amb les limitacions normals de qualsevol treball de les seues dimensions, per altra banda tampoc allunyades de les d'obres normatives d'altres varietats lingüístiques que tots coneixem bé) una selecció i jerarquització ordenada de la morfologia,

14. L'exemple més notable és la forma *mijò*, 'rovell de l'ou', que en aquest diccionari és «sock» (per tant, 'mitjó'; Furness, 2006: 117). Hom es pot sorprendre també de trobar-hi coses com «Perspex®» o «Plexiglas®», tal qual (Furness, 2006: 133).

15. Tot i això, cal admetre que, precisament perquè no posa en dubte algunes solucions recentment difoses en aranès i s'empara en l'oralitat quotidiana, el diccionari de Furness reflecteix sovint els hàbits aranesos actuals en l'àmbit escolar i administratiu, i de fet també en el limitat món audiovisual que s'expressa en occità de la Vall d'Aran.

16. Vegeu Carrera, 2008: 145-165, o Carrera, 2006b.

17. Des de l'òrbita institucional, la secció de lingüística de l'Institut d'Estudis Aranesi (IEA), organisme vinculat al Conselh Generau d'Aran, havia publicat amb prou feines tres breus quaderns monogràfics poc abans, amb una certa voluntat normativa (IEA, 2003, 2005a i 2005b), a vegades amb propostes que hem de reconèixer que es troben en la frontera d'allò que és o seria admissible per la normativa general occitana (com en el cas dels relatius, que abordarem més avall). Segons la Llei de l'occità, aranès a l'Aran de 2010, per cert, l'IEA hauria d'experimentar una forta mutació per a convertir-se en un organisme acadèmic i independent capaç d'emprendre tasques de codificació de la llengua, si més no de la varietat aranesa. Remarquem, en tot cas, que durant l'estiu de 2014 s'ha produït una constitució formal del *nou* IEA que en la pràctica ha suposat sobretot la juxtaposició formal d'una secció anomenada *estàndard* a la secció *aranesa* que ja existia prèviament (com a Seccion de Lingüística). Aquesta secció *aranesa* és la que s'ha d'encarregar en primera instància de regular l'occità de la Vall d'Aran, tot i que es pot dir que no ha experimentat canvis substancials amb relació a l'etapa anterior.

mira d'establir les bases sintàctiques de l'aranès i, en definitiva, té com a objectiu començar a construir aquell desitjat *pont* amb les varietats occitanes veïnes i referencials. Amb la voluntat de superar la codificació morfosintàctica, l'any 2010 (Carrera, 2010c) es va fer una primera proposta de fixació del lèxic essencial i més freqüent de l'occità de la Vall d'Aran (exposat al costat del de l'occità referencial general), sobretot amb la voluntat d'esmenar alguns problemes difosos per treballs anteriors, per evitar que s'heretin de publicació en publicació. Tanmateix, la fixació adequada d'un gran cabal del lèxic aranès és encara una tasca pendent per als lingüistes. De fet, l'obra més extensa sobre el vocabulari de l'occità de la Vall d'Aran continua sent un treball en grafia prenortativa, sense pretensions de codificació, purament descriptiu i amb una gran quantitat d'informació sobre el lèxic rural tradicional: *El parlar de la Vall d'Aran*, de Joan Coromines (1990). Resulta curiós, en tot cas, que, disposant d'un trampolí d'aquesta mena (parlem de l'obra més important que s'ha fet mai sobre l'aranès), encara avui no hagi aparegut un treball lexicogràfic que n'aprofiti la informació i la posi al servei d'una empresa de codificació de l'occità d'Aran.

Com advertia Sumien (2006: 176) sobre l'aranès, «il a surtout besoin d'une élaboration convergente avec le gascon référentiel et d'un évitement plus rigoureux des interférences espagnoles et catalanes». En efecte, la producció en aranès dels darrers anys, a causa d'un cert caos normatiu (provocat, entre altres coses, per la manca d'implementació d'unes mínimes coordenades prescriptives acceptables, per l'absència de treballs normatius de referència en l'àmbit gramatical i lexical, per la inexistència d'una autoritat reguladora amb aval institucional i amb ascendència real i efectiva sobre la mateixa comunitat, i, en definitiva, pels mètodes i apriorismes i fins i tot les contradiccions en les seleccions difoses), posa en evidència la proliferació —o la no-depuració— de nombroses solucions lingüístiques que s'allunyen clarament d'allò que seria recomanable i que en alguns casos aixequen importants barreres amb la resta de la llengua occitana, si cal fins i tot amb les varietats gascones més immediates. D'aquesta manera, en la producció escrita recent en aranès —i també en la llengua oral dels pocs mitjans audiovisuals a què l'occità de la Vall d'Aran ha pogut accedir— i, específicament, en els treballs destinats a l'aprenentatge de la llengua o a guiar-ne mínimament els usos, per no dir en la *literatura* recent i en els textos formals oficials de tipus administratiu o fins i tot en les obres declaradament lingüístiques, han circulat una pila de formes i estructures que són clarament millorables des del punt de vista d'una codificació i elaboració de l'aranès que vulgui partir d'uns criteris objectius acceptables i que, en definitiva, aspiri a posar-se al servei de la recuperació social de l'occità de la Vall d'Aran.

Per tant, tot seguit exposarem algunes solucions, prou o molt habituals en l'aranès escrit actual —i, si cal, en l'oralitat—, sobre les quals pensem que cal actuar d'una manera urgent, especialment en els nivells morfosintàctic i lexical, sense oblidar algunes qüestions mal resoltes que afecten la representació gràfica de determinats fenòmens o formes i que no tenen a veure únicament amb l'aplicació de les convencions de les normes ortogràfiques araneses. Tractarem i comentarem algunes qüestions que, al nostre entendre, constitueixen problemes per a una bona fixació de l'aranès, i

si cal descriurem fenòmens lingüístics —com si es tractés d'un catàleg— que poden ser potencialment problemàtics i amb què els lingüistes hauran obligatòriament de tractar. Parlem, evidentment, d'un primer inventari que no vol ni pot ser exhaustiu (ja vam anticipar-ne alguns casos en occità a Carrera, 2010a, molt esquemàticament), que respon a una aproximació prospectiva i que donarà sobretot —no pas exclusivament— referències d'alguns dels principals treballs de tipus lingüístic o paralingüístic que hem comentat més amunt (ja que ara mateix resulta inabastable d'aportar sistemàticament referències concretes de tot allò produït en occità aranès en els darrers trenta anys, sobretot si ens referim als llibres de text escolars),¹⁸ sense que això ens impedeixi de fer consideracions generals sobre la qualitat de l'aranès contemporani que parteixen de l'observació personal de l'occità duta a terme durant els darrers vint anys a la Vall d'Aran.¹⁹ Aportarem dades corresponents a diversos nivells d'anàlisi —cal tenir-ho en compte— i assajarem d'argumentar sòlidament la incorrecció o la inconveniència de determinades solucions. Al mateix temps, mirarem de demostrar que l'aranès necessita urgentment que li siguin aplicats uns criteris objectius que permetin obtenir uns resultats òptims (que després haurien de ser difosos) tant en la selecció i jerarquització de les estructures i solucions ja disponibles com en la proposició d'innovacions, mitjançant un procés en què es doni prioritat a les opcions més diasistemàtiques (sense oblidar que l'aranès no és una cosa isolada en el marc occità i que una codificació localista complicaria irreversiblement la situació de l'occità d'Aran), a les que tenen una tradició històrica més important (recordant que les produccions en aranès amb voluntat literària tampoc no són quantitativament extraordinàries i, per contra, sí que són més aviat recents), a les més regulars des d'un punt de vista formal i evolutiu (sense perdre de vista que reduir al·lomorfismes o unificar paradigmes no pot servir per a dinamitar els *ponts* amb la resta de l'occità, i que en el context aranès és, per tant, inevitable un cert grau de polimorfisme), a les més funcionals (en què la difusió recent d'algunes solucions inadmissibles no pot suposar un pretext per a l'immobilisme), a les que permeten una autonomització de la llengua (tot i que la recerca d'especificitat no pot conduir a distanciacions màximes que atemptin contra altres criteris) i, en definitiva, a les que reforcen l'analogia amb va-

---

18. El *Catàleg de publicacions en aranés* del Conselh Generau d'Aran (accessible en línia a l'adreça <http://www.aranes.org/docs/catalog.PDF>; consulta: 15 març 2014), sense estar del tot actualitzat, recull una cinquantena de treballs en la secció de «Materiau escolar», que inclou sobretot llibres de text. Els treballs als quals farem referència habitualment, però, pertanyen sobretot al que aquell document etiqueta de «Materiau d'aprenedissatge [*sic*] e consulta», que aplega bona part dels títols que ja hem citat més amunt. Qui faci un cop d'ull als continguts del «Materiau escolar» (als quals no deixarem de fer alguna referència esporàdica, si és necessari), però, s'adonarà ràpidament que no presenten diferències extraordinàries en les tries lingüístiques amb relació al «Materiau d'aprenedissatge e consulta», sinó que més aviat hi coincideixen. El fet que s'aportin exemples d'aquesta mena de publicacions ha de ser, doncs, considerat rellevant, fins i tot si admetem que aquests treballs —i, en definitiva, el conducte bibliogràfic en general— potser no han estat l'única via per la qual s'han difós un determinat model d'aranès o almenys unes determinades seleccions segurament millorables.

19. En cas que no s'indiqui la referència bibliogràfica dels exemples, entendrem que són fets prou corrents en publicacions o fins elocucions en aranès.

rietats genèticament emparentades amb l'aranès, començant per la resta de la llengua occitana.²⁰

Remarquem que aquest petit treball no vol posar en dubte, en cap cas, l'esforç i la tasca duts a terme en els darrers decennis per a mirar de dotar l'aranès d'uns instruments que li permetessin superar, poc o molt, l'estadi de la codificació gràfica o, en tot cas, suplir l'absència d'uns treballs de referència. Tampoc no podem qüestionar, més enllà del que puguem dir sobre els usos lingüístics concrets difosos en aquest àmbit, l'important paper alfabetitzador de l'escola (ni, per tant, dels estris de què s'ha servit) per a mirar de fer front al procés de substitució lingüística de l'aranès pel castellà (procés que, tanmateix, s'ha fet molt evident en les darreres dècades i no ha estat malauradament aturat ni capgirat).²¹ Però el fet de reconèixer aquests mèrits no ens ha d'impedir de dur a terme una anàlisi d'entrada estrictament tècnica sobre la qualitat de l'aranès difós en els darrers trenta anys, que examini la idoneïtat o la perfectibilitat de determinades formes o solucions al mateix temps que s'abstingui de fer consideracions sobre la bondat o bonhomia de les iniciatives empreses per a fixar i difondre mínimament la llengua. L'objectiu d'aquest treball és, en definitiva, centrar-se en qüestions lingüísticament objectives, amb arguments necessàriament desapassionats.

2.2. *El problema de la interferència*

La interferència de l'espanyol i del català és molt visible en l'aranès actual, tant en la llengua oral com en la producció escrita, i és un dels fenòmens que fan més evident l'absència d'una veritable fixació gramatical i lexical de l'aranès durant els darrers trenta anys. D'aquesta manera, els textos i els documents audiovisuals reflecteixen clarament la intromissió d'elements castellans i catalans que hi ha en l'oralitat quotidiana, i en alguns casos fins i tot incorporen altres interferències que semblen produc-

---

20. S'haurà pogut veure que seguim, en general i sense entrar en detalls, el catàleg d'allò que Lamuela (1995) anomena *críteris de codificació i compleció lingüístiques*. De fet, alguns dels seus críteris són fàcilment agrupables, fins al punt que l'inventari d'etiquetes podria reduir-se lleugerament sense afectar-ne el contingut («regularitat» i «regularitat evolutiva», i fins i tot «coherència estructural» o «homogeneïtat», podrien trobar abric sota un títol genèric de «regularitat», per exemple). Prèviament, Teulat (1976) ja va formular uns críteris per a la tria de les solucions referencials, i els principis de Lamuela van ser represos per Castellanos (2000). Taupiac (2004) també formula uns críteris de codificació amb l'etiqueta de «restriccions a la fonològicitat de la grafia», en una òptica basada estrictament en l'escriptura. Però ja vam comentar que, en la pràctica i en diversos casos, el lingüista de Lomanya no s'allunya gaire del que diuen Lamuela o Teulat (vegeu Carrera, 2007b).

21. De fet, a propòsit de la qualitat de l'aranès vehiculat específicament per l'escola, potser algun dia caldria valorar no només els materials que els mestres aranesos han hagut d'implementar, sinó també les orientacions lingüístiques (pel que sembla, almenys a vegades, vacil·lants, segons testimonis recollits en aquest col·lectiu professional) que els han arribat de determinats organismes com l'àrea de llengua del mateix Conselh Generau (o del desaparegut CNLVA). No oblidem, per altra banda, que existeix un Centre de Recorsi Pedagògics dera Val d'Aran, que de fet ha participat també en l'elaboració de materials en aranès per a l'ensenyament.

te de la imitació —conscient o inconscient— dels patrons formals de les altres dues varietats oficials. Entre els nombrosos casos d'interferència que pateix l'aranès, citem l'ús impropï —extraordinàriament difós— dels diferents graus dels demostratius, en què *aguest* o *açò* i *ací* (no tant *aciu*) corresponen a la primera persona o distància, i en què tanmateix són usats en la segona: **açò qu'as ací/aciu* → *aquerò qu'as aquiü* (o *aciu*). Si ens referim a l'article neutre,²² malgrat que en aquests trenta anys s'ha aconseguit d'una manera (prou) general restituir *çò* per substituir la forma *lo* (que en aranès és només un pronom àton de tercera persona) en la llengua escrita,²³ la identificació matemàtica entre les dues formes ha conduït a la presència de *çò* en estructures que no l'haurien de presentar mai en aranès: **çò (de) mès lèu possible* → *tanlèu possible, tanlèu que sigue possible, tanlèu que se pogue/posque*. En els indefinits, l'absència de preposició *de* al costat de formes que la reclamen es manifesta massa sovint: *cap òme → *cap d'òme*, *arrés especiau → *arrés d'especiau*. Encara en aquest àmbit, la manca de distinció entre *quauque* ('algun', adjectiu) i *quauqu'un* ('algun', pronom) sembla també clarament d'inspiració peninsular: **quauques des hustes* → *quauqu'ues des hustes*.²⁴ A propòsit de *madeish*, l'aranès és víctima de les mateixes interferències del català: **es problèmes dera madeisha* → *es sòns problèmes*, **eth pròpri president* → *eth madeish president, eth president madeish*.²⁵ D'altra banda, l'ús exuberant de *molt*, que en occità és considerat un arcaisme²⁶ (en cas que en aranès no sigui importat, és en tot cas estimulat per les altres llengües oficials), xoca amb la varietat de solucions alternatives per les quals pot optar el gascó local, com —segons el context— *fôrça*, *ben* o *plan* (aquest darrer d'ús molt restringit en l'oralitat).

Els relatius són una de les qüestions en què es fa més evident el seguiment dels patrons meridionals. En l'oralitat han penetrat les estructures amb antecedent explícit en què la preposició va seguida de l'article definit i *que*: **er òme deth que parlàuem* → *er òme que parlàuem, er òme que'n parlàuem, er òme que ne parlàuem; *era letra ena*

22. Recordem que el mateix Alibèrt (1976: 74) deia que *çò* «joga lo ròtle d'un vertadièr article neutre».

23. Amb alguna excepció curiosa i anecdòtica. Un establiment d'oci molt conegut pels joves autòctons llua un rètol que deia *Ei lo que i a, per exemple. La roda informativa en aranès del canal 3/24, d'altra banda, en un primer moment s'anunciava amb la falca *Tot *lo que vòs saber, quan ac vòs saber*. Per sort, aviat va ser modificada: *Tot çò que vòs saber, quan ac vòs saber*.

24. La introducció de seqüències del tipus *quauqui des o *quauques des en el motor de recerca Google (en comptes de *quauqu'uns des* o *quauqu'ues des*), per exemple, aporta uns quants centenars d'usos sintàcticament incorrectes que surten en primera instància d'organismes com el mateix Conselh General d'Aran, ajuntaments, alguns partits polítics o fins determinats espais en aranès dels mitjans de comunicació (consulta: 1 febrer 2014). No sembla que molts d'aquests usos corresponguin als típics errors produïts per traductors automàtics que no sempre discriminen adequadament la categoria sintàctica de les formes en joc. Per tant, almenys en la majoria dels casos parlem d'errors comesos directament en aranès que no tenen l'excusa de la intervenció d'una eina de traducció automàtica.

25. Per imitació dels usos generals, en un àmbit prou restringit (com els textos aranesos publicats pel diari digital *Jornalet*) s'ha introduït l'ús de *quite* en aranès: *eth quite president*.

26. El diccionari de Mistral (1979, vol. II: 351) el dona com a forma del Llemosí i del Carcí, però indicant «vieux». Alibèrt (1976: 89) el defineix com un mot «d'usatge extrèmadament reduït» i assenyalava que «es sobretot un mot arcaïc».

que m'anunciaue aquerò → *era letra que m'anunciaue aquerò, era letra que m'i anonciaue aquerò, era letra a on m'anunciaue aquerò, era letra a on m'i anonciaue aquerò*. Però és que, a més a més, en la llengua escrita es multipliquen les estructures amb *quau*, inexistents en la parla col·loquial no afectada i etiquetades pels treballs gramaticals occitans d'arcaïques i secundàries, que poden ser substituïdes per oracions de relatiu amb *que omnibus* (fins si parlem de preposicions fortes o locucions preposicionals: **ath deuant deth quau* → *qu'ath deuant, qu'ath sòn deuant*). Es dona la circumstància que el mateix Institut d'Estudis Aranès (IEA), que condemna les estructures amb preposició, article i *que* d'origen espanyol, sense advertir totes les restriccions necessàries (vegeu IEA, 2005a: 12, 14), dona exemples com «Era gojata dera quau te parli», o fins i tot «È minjat tamb ta pair, eth quau [que] m'a parlat de tu» (com a mostra d'equivalència exacta de *el cual* espanyol, per cert), i sanciona positivament coses com *jos eth quau*, 'sota el qual'.²⁷

En les preposicions, mentre que aquests trenta anys han fet recular —en la llengua escrita i en la llengua oral de la gent escolaritzada— l'hispanisme *asta amb la reintroducció de *enquia* (tot i que no de *denquia*, que també existeix en aranès i que faria més fàcilment de pont amb les formes que trobem més enllà de la frontera: *dequia, dinca* o, en occità referencial, *d'aquí a*), no només és gairebé absent la caiguda de preposicions davant de *que* (fins i tot trobem «a despïet de que» a Salgueiro i Vergés, 1999: 46),²⁸ sinó que és general *des de, que podria ser fàcilment substituït, segons el cas, per solucions com *de, dempús de* (que avui conserva generalment només un valor temporal en aranès oral), *de [...] estant [...]*. En l'àmbit de la morfosintaxi verbal, no només han començat a multiplicar-se acords en construccions ergatives en què tradicionalment no hi havia concordança (**i auien dus òmes, *calien moltes causes*), sinó que n'hi ha que han admès com a potencialment normatiu —contra allò que era tradicional en aranès, i, de fet, contra el que és general en occità, en una tria també antidiastemàtica— que només *auer* pugui servir d'auxiliar en els temps compostos: «Actuaument en aranès s'a generalizat er us der auxiliar AUER» (Barès *et al.*, 2003: 86). De fet, això no és ben bé cert. D'una banda, Coromines (1990: 139) va localitzar casos d'auxiliar *èster* en diverses zones araneses, sobretot a la part baixa, però també a la part alta: «Resten casos d'*este* [*sic*] amb intransitius. La major part els trobo a la part baixa

27. Més informació sobre la qüestió dels relatius, a Carrera (2005b), o, en occità, a Carrera (2008: 61-73). Fins i tot en el francès *regional* occità es poden arribar a sentir coses com *l'homme que je t'ai parlé*.

28. Vergés (2009: 7) arriba a utilitzar «a despïèch de que», on el problema de la preposició es reforça amb una forma que inclou un *pièch* que fonèticament no pot aparèixer fins més enllà de Tolosa. Remarquem, per altra banda, que l'aranès *piets* 'pit' (no pas amb *è*, sinó amb *e*) pot arribar a ser realitzat amb una africada prepalatal per alguns parlants aranesos, però que això és un accident fonètic menor que no pot tenir transcendència escrita (i que no justifica l'accent gràfic, que delata un origen llibresc). Més que no pas perquè aquella realització existeixi en aranès, l'ús de *despièch* (o de *pièch*) sembla que es basa en una simple còpia de manuals o de diccionaris llenguadocians en què s'aplica la regla evolutiva -CT- > -ch-, PECTUS > *pièch* (que no és aranesa ni gascona; PECTUS > *pieits* > *piets*). A Vergés (1998: 204) figurava *despiech*, i a Vergés (1998: 288) hi havia *piech*, aquesta vegada tots dos sense accent. Allí mateix hi ha *piet* però no *piets*, que és la forma normal en aranès (vegeu Coromines, 1990: 638, o Carrera, 2010c: 230).

(QL [Quate Lòcs]). [...] De tota manera àdhuc en el sector més alt de la Vall vaig recollir algun cas de *este* [sic] amb intr.». És evident que el verb *èster* amb aquesta funció ha reculat (i molt), però no cal tenir pressa a proclamar-ne l'extinció. D'una banda, tot i que Barès *et al.* (2003: 87) donen a entendre que és una cosa del passat, avui se senten encara molts casos de *èster* amb els verbs pronominals a tota la Vall d'Aran (*s'ei pientat, se son lauats*). D'una altra, no és cap secret que *èster* resisteix especialment en la primera persona del singular (*sò anat*).²⁹ Afegim-hi, per acabar-ho d'adobar, que *èster* encara és un auxiliar ben viu en parlants conservadors i en algunes poblacions perifèriques, per exemple del Baish Aran (Carrera, 2007b: 21). I reitem-ho dient que hi ha exemples d'auxiliar *èster* fins i tot en textos recents d'autors de poblacions importants com Les: «Qu'ei 'nada» (Rodríguez, 1983: 82), «sun nadi» (Montoya, 1999: 676; el text és de 1986). Sembla evident, doncs, també en virtut de l'aplicació d'un criteri de diasistematicitat, que l'ús del doble auxiliar hauria de ser almenys molt recomanable des d'un punt de vista normatiu.³⁰ De fet, totes les circumstàncies que acabem d'assenyalar ens han d'empènyer fins i tot a l'obligatorietat normativa inqüestionable del doble auxiliar.

Encara en l'àmbit de la morfosintaxi, l'ús necessàriament postverbal de *sonque* (vegeu Carrera, 2007a: 240) ha estat alterat per la identificació d'aquesta partícula amb els seus equivalents espanyols o catalans (on no són necessàriament posteriors al verb), i la correspondència amb el castellà *sólo* deu haver estat determinant a l'hora d'entendre la substitució de *sonque* per l'adjectiu *solet*: **sonque n'i a dus*, **solet n'i a dus* → *n'i a sonque dus*, *non n'i a sonque dus* (amb alternatives com *n'i a que dus*, *non n'i a que dus*, *non n'i a arren que dus*...).³¹ En aquest mateix nivell, la concordança del participi és cada cop menys habitual (*ada era, l'auem vist*; en comptes de *ada era, l'auem vista*),³² hi circula l'ús de *donques* causal (un problema que també existeix en català, avui potser ja amb molta menys intensitat) i elements conjuntius del tipus *se mès non (calc evident del català, amb una *aranesització* formal que no és insòlita) en lloc de *aumens* —o, si cal, de *ath minim*, que en tot cas no és oral— o *com que (mentre que la conjunció causal legítima és *coma*). L'inventari de casos en què hi ha un mimetisme absolut envers les locucions i expressions estereotipades meridionals, per altra banda, seria quasi interminable. I això és encara més preocupant que tots els casos anteriors.

29. I això afecta també els transitius (tot i que aquest ús no és normativament admissible): *sò vist aquerò, *ac sò hèt. També en parlen Barès *et al.* (2003: 88).

30. En la prudent *Gramatica aranesa* (Carrera, 2007a: 182) ja assenyalàvem que és «recomanable d'empregar es dus auxiliars aumens enes comunicacions e tèxtes formaus», com a primer pas per a la reintroducció del sistema primitiu aranès. Tanmateix, després d'aquest apunt, algun dels autors de Barès *et al.* (2003) insisteix a remarcar que *auer* és «auxiliar únic» (Suïls, 2010: 506). L'afirmació potser s'inspira en aquesta altra de Lamuela (1987: 128): «l'auxiliar únic és *auer* (haver) i només en la primera persona del present es pot utilitzar *sò*».

31. L'ús adverbial de *solet* feia acte de presència fins i tot a les *Nòrmes* (vegeu, per exemple, Comission, 1982: 17), tot i que a les *Normes* ja va ser substituït per *sonque* (Comission, 1999: 11).

32. Vegeu Carrera (2007a: 213).

En el lèxic l'aranès disposa d'alguns meridionalismes arrelats que encara inunden els textos recents i que, per tant, sovint no han estat depurats ni en el nivell escrit. Del català, segurament a causa de la vinculació al bisbat d'Urgell i de l'arribada a la comarca de religiosos d'altres llocs del Principat, s'han pres formes com *creu, *veu, *capelhà, *pare, *mare, *germà, *bisbe, *bisbat (per *crotz*, *votz*, *caperan*, *pair*, *mair*, *frair*, *avesque*, *avescat*),³³ tot i que no són les úniques incorporacions.³⁴ En alguns casos concrets, com *juriòl i *junhsèga*, fins i tot l'ús administratiu vacil·la encara avui entre

33. Les formes *frair* i *fraia* han estat reintroduïdes amb prou èxit en materials d'aprenentatge (de fet, mai no deuen haver acabat de desaparèixer de la llengua oral), però no han aconseguit de desplaçar completament les formes importades, fins al punt que els barbarismes fan acte de presència en treballs lingüístics o didàctics al costat de les formes autòctones (vegeu Vergés, 1998: 238, tot i que aquí s'indica «cat»; o vegeu Salgueiro i Vergés, 1999: 52, on resulta que *germà cal aprendre-ho als sis anys i *frair* als vuit; o vegeu, entre d'altres, Comission, 1984: 16; o bé el manual de *nivèu A* del Conselh Generau: Barès i Ané, 1998, on hi ha *germà al costat de *frair* i *pare al costat de *pair*). Podríem dir coses semblants de formes com *pair* o *mair*, que en algunes zones centrals han provocat l'especialització de *pare i *mare per a referir-se als padrins. Per sort, els treballs recents no s'atreveixen a admetre *abuèlo i *abuèla, molt habituals en la llengua oral, tot i que —per contra— el catalanisme *ireua és universal malgrat que en aranès hauria de ser *nòra* (Coromines, 1990: 592), que ja se sent tan bon punt travessem la frontera estatal. Coromines (1990: 386-387) encara va poder sentir *caperan* en algun lloc, i *crotz* es manté en la toponímia (vegeu Carrera, 2001: 31-32). En el *Petit diccionari* (Vergés, 1998: 194), la forma *crotz* està etiquetada com a «vlh. dV»; per tant, mot «vielh» i de «dehòra dera Val d'Aran» («fora de la Vall d'Aran»). En la forma *fe*, avui general, també hi pot haver intervingut almenys el català, ja que en la toponímia hi ha coses com *Santa He* (Bossòst). Lamuela (1987: 127) adverteix que hi ha catalanismes més subtils de tipus fonètic, que en aquest cas no afecten la llengua escrita (on *-n* apareix regularment), com «català i castellà, que són pronunciats sense la *n* velar pròpia de la major part de la Vall». De fet, aquest fenomen toca realment tots els gentilicis d'aquesta mena (*valencian*, *american*, *colombian*...) i també l'onomàstica religiosa (*Sant Fabian* i *Sant Sebastian* a Bossòst, per exemple, entre d'altres). En el poc aranès oral que hi ha en els mitjans de comunicació i en les elocucions públiques, d'acord amb l'oralitat quotidiana, la nasal és generalment inexistent en tots aquests casos. En la llengua oral —llevat de casos que els mateixos parlants considerarien molt formals o afectats— també campen esdrúixoles en mots com *gramàtica, *física, *atlàntica, *música (mot realitzat sovint fins i tot amb [u] tònic) i tants altres (de fet, quasi tots els imagnables), tot i que aquests trenta anys han aconseguit fer universals les representacions gràfiques *gramatica*, *fisica*, *atlantica* o *musica*.

34. Entre molts altres, citem mots com *lhadre, *balh (vegeu Vergés, 1998: 167, i Salgueiro i Vergés, 1999: 12), *valh (avui hipercorrectament substituït per *val*, tot i que la lateral alveolar de *Val d'Aran* respongui a un canvi contextual de la palatal davant de la consonant següent), *lhauna (cap marca a Furness, 2006: 110), el general *enganhar (catalanisme o hispanisme per *enganar*; a Barès *et al.*, 2003: 318, hi figuren tots dos), *ampolha (que, per a dir *botelha*, no és tradicional; recollit, per exemple, a Salgueiro i Vergés, 1999: 6, tot i que *ampora* en aranès significa 'resina'), *costelha (per *còsta*), *anciam (que, escrit així, ha passat a substituir *salada* als pocs restaurants que tenen la carta en aranès potser a partir del que consta a Jaquet, 2000: 13, i fins a comparèixer recentment en rètols d'algun supermercat; tanmateix, hi ha *enciam a Salgueiro i Vergés, 1999: 6), *òlha (per a referir-se a l'olla aranesa, mentre que l'instrument continua sent *ola*) o *pardal, entre d'altres. Alguns catalanismes, d'altra banda, han estat territorialitzats en la zona altaranesa (*cavalh, *nòu ('nou, fruit'), *febrèr, *cordèr, *mossòl, segons Coromines, 1990: 580, *oraneta o *oroneta...) i fins en bona part del centre i de la part baixa (probablement, *guinèu), tot i que això no justifica les visions *acatalanades* que alguns tenen de l'altaranès (vegeu Carrera, 2007c; o, directament, tot el que diem a Carrera, 2005a). La forma *babòl sembla que ha arribat per via ribagorçana a la Vall d'Aran, almenys a la part central i baixa (Coromines, 1990: 308).

la forma autòctona i la importada.³⁵ En algun altre, la forma exògena és universal i probablement se'n desconeix l'origen importat, com en el cas del catalanisme pirinenc *ròi*.³⁶ Entre els hispanismes no només hi ha **límpio* o **vasso* (que haurien de ser *net* i *veire*), sinó **limpiar*, **tarde*, **òla*, **lhòco*, **mosso* (que haurien de ser, respectivament, *netejar*, *ser o v(r)èspe*, *adiu*, *hòl*, *vailet*),³⁷ **garbanço* o **tortilha*. Si ens referim només als verbs, hi ha barbarismes com **agarrar*, **quedar*, **queishar-se*, **plantejar* o **preguntar*, que accepten diversos treballs que s'encarreguen del lèxic i que fins i tot apareixen en obres amb pretensions literàries. El treball de Barès *et al.* (2003) recull tots els verbs que hem citat, amb l'excepció de **plantejar* i **limpiar*. **Limpiar*, tanmateix, apareix a Vergés (1998: 259, que recull també formes com **lhòco* o **vasso*, en aquest darrer cas indicant «cast»)³⁸ o a Furness (2006: 110), entre altres documents. Les principals formes citades envers les quals sembla que hi ha reserves —potser per l'espectacularitat estètica— són **garbanço* i **tortilha*, per al primer dels quals s'ha començat a difondre *cede becut* (que en gascó no és una cosa exclusivament aranesa).³⁹ Sembla que passa una cosa semblant en casos com **macho* —l'origen últim del qual és portuguès— o **golondrina*, mots que s'eviten en els vocabularis (tot i que diríem que l'aversion no és tan habitual en altres textos escrits, ni específicament en textos *literaris*). Però fins i tot en casos com aquests, hi ha treballs amb vocació didàctica o que volen orientar els usos que toleren o proposen els barbarismes en qüestió.⁴⁰

35. I també vacil·len els treballs: només *junhsèga* a Salgueiro i Vergés (1999: 40) o a CNLVA (1990). Les dues formes a Vergés (1998: 254), tot i que **juriòl* és «cat». També totes dues, però sense marques, a Furness (2006: 107). Per contra, el mateix Conselh Generau utilitzava **juriòl* en la programació cultural dels estius de 2013 i 2014, per exemple.

36. Només en la toponímia queden alguns rastres de l'antic article *arroglarroi*, *arroja*. Vegeu Carreira (2001: 14-15).

37. *Lhòco* ha arribat a l'aranès a través del benasquès (vegeu Coromines, 1990: 505).

38. Però a Salgueiro i Vergés (1999: 6) hi ha, sense marques, «veire, vasso». I alhora, per cert, «netejar, limpiar» (Salgueiro i Vergés, 1999: 33).

39. Vegeu Mistral (1979, vol. I: 320), on *cese becut* ja és «Pois chiche, en Gascogne», o Palay (1980: 222), on hi ha *cése-becüt*, «Pois chiche». Pel que fa a **tortilha*, i, de fet, per a les formes de l'occità general que s'apropen al francès *omelette* (que no tothom accepta, i això que l'occità podria haver intervingut en la formació del mot francès), s'han suggerit diverses alternatives com *pascada* o *pescajon* (que és alhora el nom altaranès del crespell), o directament *troita* o *trueita* (vegeu Carrera 2010c: 258). A Furness (2006: 163) ja es va optar per aquesta darrera opció, i sembla que també van fer-ho Salgueiro i Vergés (1999: 7), on no es donen definicions ni equivalents, però on el mot no sembla referir-se al peix. Tanmateix, els alumnes de tercer de primària tenen la possibilitat d'aprendre una recepta «de tortilha (pascada) de truhes» (Vergés, coord., 2005: 122), i en el treball de Jaquet (2000: 32), que acostuma a reflectir les tendències majoritàries, hi ha quinze tipus de **tortilha*.

40. *Mulet* existeix a la part baixa d'Aran, però **macho* no és un iberisme exclusiu de l'aranès, ja que continua cap a l'oest (vegeu Sarrieu, 1906: 29, i Schmitt, 1934: 83). En alguns llocs compareix la forma *miòl* (Furness, 2006: 117; tot i que diríem que no és una creació d'aquest diccionari), que no només és contrària a la fonètica evolutiva aranesa, sinó que deu sortir de diccionaris occitans geogràficament allunyats de la Vall d'Aran. Pel que fa a *oroneta*, Vergés (1998: 78) recull «golondrina (cast)» després d'aportar sis formes alternatives, almenys la majoria de les quals segurament provenen de lèxics de més enllà de la frontera. Però a Comission (1984: 20) hi havia «oroneta/arongla [sic] /golondrina (oroneta)». Tot i això, a Beigbeder (1988: 71), que es va servir de dades aportades per Vergés, apareix **oroneta* i *arongla* per a

Les vides d'algunes formes estan condicionades pel fet de pertànyer al lèxic administratiu estatal, com **alcalde* (tot i que en aranès existeix *baile*; Coromines, 1990: 310) o **ajuntament* (tot i que en algunes poblacions s'usen termes potser més acceptables, com *casa dera vila* o, ja lligat als usos concrets i a la història de l'edifici, i, en definitiva, a la toponímia urbana local, *era sala* o *era crasta*; Coromines, 1990: 392 i 418). En el calaix del lèxic estatal també hi podríem posar elements terminològics recents que, tot i que haurien de tenir com a objectiu l'autonomització de la llengua, s'allunyen de les formes generals en occità i reforcen innecessàriament el marc espanyol de referència. Sumien (2006: 419) comenta el cas del *Vocabulari de restaurants* de Jacquet (2000) i del *Lexic de relacions laboraus* (Comissió Obrera Nacional de Catalunya i Conselh Generau d'Aran, 1999): «Il manque à ces ouvrages aranais une préoccupation diastématique: leurs références sont le catalan et l'espagnol, les adaptations éventuelles de ces lexiques au gascon référentiel et aux autres variétés d'occitan ne sont pas évoquées». I afegeix, a propòsit d'un dels títols: «dans l'Occitània Granda, on dirait spontanément *relacions professionaus/-alas* en relation avec le fr. *relations professionnelles*... [...] Il faudra donc être vigilant sur les dangers d'*Abbau* qui pèsent sur la terminologie aranaise, au seul profit du catalan et de l'espagnol et au détriment de l'ensemble occitan». De fet, els usos recents de l'aranès posen en evidència una satel·lització extraordinària al voltant de les altres llengües oficials, una deficiència creativa en l'àmbit dels neologismes i una tendència a l'emmotllament als usos d'aquelles varietats i a potenciar-ne sovint les solucions comunes, al mateix temps que una desconexió de tot allò que hi ha més enllà de la frontera de Pònt d'Arrei. L'aranès actual, doncs, usa **miei ambient* (*environnement, ambient naturel*),⁴¹ **teclat* (*clavier* en occità general), **enlaç* (lèxic informàtic, *ligam*) o, simplement, *abitacion* en comptes de *cramba* i *carta* en comptes de *letra*. No oblidem, per altra banda, l'impacte de l'adscripció estatal en àmbits com la toponímia, que fa que els mateixos topònims occitans siguin realitzats segons una pretesa fonètica francesa —a més, de matriu *estandard* i no pas meridional, per no dir amb filtre hispànic— en l'elocució ([tu'lus] per a *Tolosa*, **Bordèus* per *Bordèu*, **Fòs* per *Hòs*, [lu'fon] o fins [lu'tfon] per *Luishon*), que hi hagi una transposició exacta de les versions peninsulars de la toponímia internacional (**Noruèga*, **Suècia*, i no pas *Norvègia* o *Suèda*) i, en definitiva, que no se segueixi ni s'apliqui tot allò que ja ha estat fixat per a la resta de l'occità i que també seria apte per a l'aranès, com en tants altres casos.

---

l'aranès. Deixant de banda que **golondrina* arriba fins a la frontera estatal baixaranesa i que el catalanisme **oraneta* o **oroneta* fa acte de presència a la part alta, el que hem sentit en algun punt del centre de la comarca és *arrongla*. Sigui com sigui, a Claveria i Vergés (2010) apareix com a prioritària, no pas *arongla* o *arrongla*, sinó *aurongla*, que sembla un compromís entre diversos tipus formals que apareixen en el treball de Beigbeder (1988) per al conjunt del gascó. I això que en un document inèdit anterior Vergés proposava *auringla* (Claveria, s. d.). Heyns (1938: 161) havia trobat *arongla* a Bossòst (tot i que també *golondrina* a Sierp, a l'Estat francès, que ha de ser un error).

41. Sumien (2006: 37) admet que en un occità ben codificat, al costat de *environnement* o *ambient naturel* (que en el fons enllacen amb el francès i l'italià), es podria admetre *mèdi ambient*. Al cap i a la fi, **miei ambient* seria l'equivalent exacte d'un català **mig ambient*.

L'aranès també disposa d'un bon nombre de francesismes. Alguns gallicismes més o menys típics de l'occità local apareixen simptomàticament en el lèxic de l'ensenyament i són fàcilment substituïbles per formes autòctones, però ara també han de competir amb hispanismes recents. Els principals francesismes d'aquest àmbit són formes com *creion o *craion (que en l'oralitat pot competir amb *lapis;⁴² *gredon* hauria de ser la forma normativa), *caierà (ara que n'hi ha que per iberisme diuen *libreta; és a dir: *quadèrn*)⁴³ o *estilò, que en tot cas hauria de ser *estilo* (Sumien, 2006: 245) i que avui rep la concurrència de *bolígraf (ni tan sols *bolígraf*, que en occità general és un «néologisme inspiré par le cat. *bolígraf* a un certain succès dans les écoles en occitan»; Sumien, 2006: 360-361).⁴⁴ També tenen equivalències fàcils formes com *boèta (*boita*; vegeu Sumien, 2006: 360),⁴⁵ *maishina (arrelat sobretot en baixaranès, *maquina*), *retrèta (*retirada*) o *grèva (*cauma*).⁴⁶ Altres francesismes, o almenys formes sospitoses de ser-ho, són prou antics i tenen prou extensió per a ser acceptats normativament, si cal en occità o gascó generals: *pompièr*, *botjar*, *possar*, *jaune* (propri de tot el terçó dels Quate Lòcs i hegemònic en occità), *sièta* (o *sètia*),⁴⁷ *shivau* (que potser caldria considerar escriure amb *ch-*, com altres casos amb un fricatiu prepalatal inicial d'importació),⁴⁸ *palai*⁴⁹ o *carròta*. La forma *sanglièr, general en aranès actual, sembla que fins fa poc encara tenia un equivalent autòcton: *sanglar* (Coromines, 1990: 682), que també va recollir la Comission (1984: 86). L'adjectiu *blu, que té

42. Almenys algun cop apareix *làpitz al costat de *creion (Comission, 1984: 9).

43. La forma *caierà no només ha estat usada diversos cops en el títol de diversos materials d'aprenentatge de l'aranès, sinó que en la línia de publicacions presentada l'any 2013 pel Conselh Generau s'inclou una sèrie de **Caièrs de lectura*.

44. Vergés (1998: 178) recull *caierà però indica que és un francesisme, i al costat dóna *quadèrn* i *qua-sèrn*, aquest darrer catalogat de mot de fora de la Vall d'Aran. Per contra, registra *creion sense cap marca (Vergés, 1998: 193), tot i que en la darrera edició del diccionari (Vergés, 2009: 236) la forma ha estat etiquetada de francesisme i va acompanyada de *gredon*. No sembla que el bolígraf aparegui en cap de les dues edicions. Per contra, Furness inclou *bolígraf (Furness 2006: 48; no hi ha *estilo* ni *estilò), *libreta (Furness, 2006: 110; i també *quadèrn*, amb dues entrades amb informació diferent; Furness, 2006: 140) i *creion (Furness, 2006: 64), que remet a *gredon* (Furness, 2006: 96), que al seu torn és l'única forma que apareix a partir de l'anglès *pencil* (Furness, 2006: 252). Alhora, hi ha dues entrades diferents per a *notebook*, una de les quals dóna *libreta i l'altra *quadèrn* i *caierà (que ara és «Oc-Fr»; Furness, 2006: 246).

45. Recentment, la Biblioteca de Vielha ha posat a disposició dels usuaris una *Boèta de retorn de llibres, per cert.

46. La forma *grèva figura fins i tot en la coberta de Comissió Obrera Nacional de Catalunya i Conselh Generau d'Aran (1999), un treball, per altra banda, farcit de calcs del català i del castellà en què la terminologia aranesa segueix mot per mot les correspondències catalanes i castellanques (amb cims del tipus *plantilla), amb violacions incloses de la normativa gràfica i de les convencions graficofonètiques més elementals de l'aranès fixades l'any 1982 (*sanccion, *sabàtic). En aquest mateix treball també hi ha precisament *retrèta, mot que, per altra banda, disposa d'un sinònim, *jubilacion*, que incita a l'alegria.

47. Lamuela (1987: 127) assegura que és un francesisme, però Coromines (1990: 699, i 1980-2001, vol. VII: 877) admet en tot cas una *col·laboració* del mot francès *assiette*.

48. Sobre la possibilitat que *shivau* sigui d'origen francoprovençal, vegeu Ronjat (1980, vol. I: 58) i Sumien (2006: 362).

49. Segons Coromines (1990: 604), *palai* és «apatuesament d'un francesisme». Sumien (2006: 213), però, admet «emprunts médiévaux» com *palais*. Avui és prou conegut el *Palai de Gèu* de Vielha.

una gran difusió a tot el domini però que ha estat condemnat per la normativa general occitana (vegeu Alibèrt, 1997: 161, o Sumien, 2006: 213-214) a causa de l'existència de l'autòcton *blau*, potser és un dels mots més difícils de depurar en la situació actual a causa del seu valor simbòlic davant d'un *blau* identificable com a català (i, per tant, a causa de la desconeixença de l'existència d'aquesta forma en la resta de la llengua occitana i, en el fons, directament de la desconeixença de la resta de l'occità). Finalment, el manteniment escrit irregular d'alguns francesismes com **radiò*, **motò* o **numerò* (per *ràdio*, *mòto*, *numèro*) sembla que respon sobretot —a causa de la seua escassa transcendència en la llengua oral— a una voluntat formal de distanciament màxima envers el català i el castellà, de la qual ens encarreguem en la secció següent.⁵⁰

2.3. La distanciament màxima

Encara que sembli contradictori amb la manca de depuració de tota mena de barbarismes inacceptables, la producció recent en occità de la Vall d'Aran ens mostra nombrosos exemples de distanciament màxima envers les altres llengües oficials, un fenomen que «consiste à rejeter autant que possible les formes qui ressemblent à celles de la langue dominante», en aquest cas a les de la llengua dominant i a les del català, fins al punt que «[o]n en arrive à rejeter des formes parfaitement légitimes en occitan» (Sumien, 2006: 49). Encara que en casos diferents, en aranès també es manifesta, per tant, un dels símptomes que van associats a la minorització de l'occità a l'Estat francès (i, de fet, a altres casos de minorització). La voluntat d'autonomització de la llengua davant de l'espanyol o del català, la recerca de solucions originals, ha acabat promovent en aranès solucions diferents de les d'aquestes llengües, però també de les tradicionals en el mateix occità de la Vall d'Aran, i ha generat prou sovint un allunyament de la resta de la llengua occitana o de les altres varietats gascones. Això i la interferència, combinats, produeixen uns efectes deformadors realment devastadors sobre l'aranès —diguem-ne— tradicional.

En alguns casos s'exporten a contextos innecessaris característiques suposadament *típiques* de la varietat lingüística amb la intenció de reforçar-ne la imatge de genuïnitat. D'aquesta manera, per exemple, *-iua* ocupa el lloc de la seqüència culta *-iva* en virtut de l'aplicació d'una llei fonètica que realment no l'afecta (el pas tradicional -B-, -V- > [w]), i té com a conseqüència formes com **auditua* o **expressiua* en comptes de *auditiva* o *expressiva* (que, per altra banda, dominen l'oral d'aquells que no han patit l'efecte de la hipercorrecció).⁵¹ Les realitzacions [pɔʁa'pɔk] de *pòc a pòc*, [l'pɔʁa]

50. A Barès i Ané (1998: 10), per exemple, hi ha **numeròs*. Per contra, a Vergés (1998: 276) hi ha **numero*.

51. El manual d'aranès del segon curs d'educació secundària obligatòria gairebé s'inaugura parlant de la «foncion expressiua» i la «foncion apelatiua [sic]» (Espanya, 1999: 5). És prou simptomàtic, d'altra banda, que l'autora sigui de Naut Aran, on *-v-* hauria d'ocupar el lloc de *-u-* intervocàlic també en mots que no són cultes. El document sobre la formació del femení de l'IEA (2003: 18) no tracta explícitament d'aquesta qüestió. Tanmateix, qui sap si per una tendència personal d'algun dels redactors del document,

de *pòca*, [ˈpɔʝi] de *pòqui*, [ˈpɔʝes] de *pòques*, que conviuen a la mateixa Vall d'Aran amb realitzacions que tenen -[k]- i que no són altra cosa que el resultat d'un accident fonètic superficial, han servit per a generalitzar les representacions antidiastemàtiques i formalment inacceptables *pòga pòc, *pòga, *pògui i *pògues, que no només fan transcendir innecessàriament en la grafia una qüestió fonètica de detall, sinó que s'allunyen dels seus equivalents d'altres latituds occitanes.⁵²

En altres ocasions, també amb aquella particular voluntat d'autonomització, es fa recurs indiscriminat i asistemàtic a característiques d'altres dialectes occitans que no són pròpies de l'aranès.⁵³ Així, per exemple, les formes en *-au* en què -[w] prové d'una vocalització de lateral (invariables en gènere) poden ser feminitzades en *-ala* (*normala*, *principala*), malgrat que aquesta solució no sigui aranesa ni en general gascona (Carretera, 2007a: 98; Romieu i Bianchi, 2005: 365), i això s'exporta fins i tot a algun substantiu (en comptes de *catedrau* hi ha *catedrala*, posem per cas, a CNLVA, 1990).⁵⁴ Passa una cosa gairebé idèntica amb els derivats del verb *posar*, que passen a contenir *pausar* (*expausar* per *exposar*, *dispausar* per *disposar*, *supausar* per *suposar*...),⁵⁵ malgrat que en l'aranès oral tradicional no hi hagi mai diftong ni es pugui dir que aquesta absència derivi de la interferència. En els indefinits, per altra banda, ens podem trobar sorpreses. Per exemple: la forma *mantuns* (usada fins i tot en un document oficial com IEA, 2005b: 3) no és aranesa i ha estat presa d'algun document de més enllà de la frontera (on no tothom l'accepta per als usos referencials), però formalment s'allunya més dels seus equivalents catalans i espanyols que no pas solucions autòctones com *diuèrsi* o *mès d'un*.⁵⁶ Si ens referim a les preposicions i els adverbis, l'*excessiva* proximitat formal de

---

es dedica a consignar únicament amb *-v-* formes com *tardiva*, *judiva (*sic*, per *jodiva*), *ombriva* o *doriva*, que fora de Naut Aran són *tardiua*, *jodiua*, *ombriuua*, *doriua* (tot i que, per cert, només dona *naua*, que a la part superior de la comarca és directament *nòva*) i que, per tant, no són mots cultes. Però *-iuua* campa en altres publicacions: *poblacion *inactiuua* al costat de *pension contributiva* o *inactiva* (Comissió Obrera Nacional de Catalunya i Conselh Generau d'Aran, 1999: 28, 37 i 39).

52. Vegeu, per exemple, Vergés (1998: 292): *pòga pòc. O Comission (1984: 83): *pòc*, *pòga, *pògui, *pògues. A CNLVA i Conselh Generau d'Aran (1992: 35), solució híbrida: *pòc a pòc* però *pòga. A Ané *et al.* (2000: 68) hi ha tot el contrari: *pòga pòc però *pòca*, *pòqui*, *pòques*. A Barès i Ané (1998) hi ha *pòga, *pògui, *pògues. Furness (2006: 134) recull *pòga i *pòga pòc.

53. Vegeu el que deïem a la secció anterior (a la nota 28) a propòsit de *piets* i *pièch*, en el moment de referir-nos a la caiguda de preposicions davant de *que*.

54. En els ordinals en *-au*, també invariables, es poden arribar a trobar coses com *tresaua (per exemple, a Comission, 1984: 29).

55. Fins i tot en determinats establiments un rètol oficial adverteix que el client *dispausa* de fulls de reclamació... La doble versió, amb *o* i *au*, és sistemàtica en l'inventari de verbs de Barès (2003).

56. És per aquesta raó, i no pas per una fidelitat absoluta —que ara, després del que hem vist, ens xocaria— al que hi ha a Alibèrt (1976: 87), que cal situar l'ús exclusiu de *cadun* (que inunda els textos actuals i apareix a Vergés, 1998: 178), perquè també deu servir per a marcar una distància amb les altres llengües oficials. El cas és que l'aranès diu *cada un* [kaða'yn] (o [kaða'yŋ]); a Naut Aran existeix *cadascun*, més que probable catalanisme), d'acord amb una part prou important del Pirineu gascó (vegeu Séguy, 1954-1973, vol. IV: 1557). D'altra banda, en alguns treballs importants com el diccionari de Guilhem Joan (2005, vol. I: 181) no només es recull *cada un* en primera instància, sinó que s'indica que l'alternativa *cadun* és una contracció de l'anterior. Per tant, sembla raonable, per motius evidents, d'admetre

les formes *entre* i *ara* amb els equivalents meridionals (en el segon cas, amb el català) ha fet que s'hagin introduït alternatives que tornen a no ser araneses, que pertanyen a alguna altra varietat gascona no necessàriament propera i que no deixen de ser originals i perifèriques en el context general de la llengua occitana, com *enter* i *adara*.⁵⁷

Si es pot optar per dos sinònims aranesos, és prou habitual que se seleccioni el més allunyat del català i del castellà, i de tant en tant que fins i tot s'exporti aquesta forma a contextos o situacions en què no és pertinent ni necessària. D'aquesta manera, en els darrers anys és extraordinària la difusió de *termièra* en comptes de *frontèra*;⁵⁸ de la locució *a compdar de* en lloc de *a partir de* (fins i tot quan segurament no tocaria); o de *premanir* per *preparar*. Fins al punt que unes formes han substituït completament (o gairebé) les altres en tots aquells àmbits que han sofert la influència de l'escola o l'Administració, amb una especial incidència —com en altres casos— en la llengua usada pels més joves.⁵⁹ Segons el mateix esquema, *shordar* (que sembla almenys recomanable d'escriure *eishordar*, com tants altres casos en què *eish-* o *aish-* han estat reduïts a *sh-*) ha passat a ocupar l'espai de *molestar* i sinònims.⁶⁰ En diversos casos parlem directament, per tant, de *resemantitzacions* o de *metonímies*. Així, *auviatge* és un mot que tradicionalment significa «casa i borda, tot plegat», «hisenda» (Coromines, 1990: 303), del qual Sarrieu (1967) també deia que es referia a «la maison et ses dépendances immédiates». Tanmateix, n'hi ha que han vist prou elements perquè

---

que *cada un* pot tenir un ús escrit almenys en els parlars gascons pirinencs. Tot i que no tractaven de la forma, les primeres *Normes* (Comission, 1982: 14), de fet, usaven *cada un*. I, incomprendiblement, les *Normes* van passar a servir-se de *cadun* (Comission, 1999: 8).

57. En el diccionari de Vergés *adara* apareix en un lloc com un mot de «dV» (fora de la Vall d'Aran; Vergés, 1998: 148), però en un altre sense cap marca i un altre cop al costat de *ara* (Vergés, 1998: 157). A CNLVA i Conselh Generau d'Aran (1992: 9) hi ha, sense cap avis, *ara* i *adara*. Tornant al diccionari de Vergés, d'altra banda, *entre* només fa acte de presència en el lloc que correspon alfabèticament a *enter*, justament després d'aquesta forma, i sense cap marca que l'identifiqui com a mot de fora d'Aran (Vergés, 1998: 216; per cert: al seu costat hi ha *demest*, una forma de la qual es diu que no és aranesa, però que no té sempre els mateixos usos que *entre*). A CNLVA i Conselh Generau d'Aran (1992: 20) fan acte de presència *entre* i, un altre cop, *enter*, en la mateixa entrada. En la presentació de les *Normes*, a càrrec de Vergés, es fa referència a «es divergències pichones enter çò qu'a estat revisat e çò que ja i ère» (Comission, 1999: 5). *Pichones*, per altra banda, tampoc no és aranès. Sí que ho és *petit*, que en occità general és tan estàndard com *pichon*.

58. Ens demanem fins a quin punt *termièra* (que apareix en obres lexicogràfiques gascones com Palay, 1980: 948) tenia un ús oral tradicional en aranès. En tot cas, la difusió d'aquesta forma no sembla que hagi anat acompanyada —proporcionalment— d'un ús més habitual de formes com *termiari* o *tèrme*, que sí que estan molt ben atestades en treballs lingüístics sobre l'aranès (vegeu Coromines, 1990: 718). En occità és perfectament correcte i comú de dir, segons el dialecte, *frontèra*, *frontièra*, *frontièira*, *frontiera*...

59. Potser amb menys intensitat, segons l'autor o el corrector del text, es detecten fenòmens semblants amb *trapar* i *trobar* o, posem per cas, *dusau* i *segon* (tot i que les altres llengües ajudin a fer viure la darrera forma i fins provoquin incorreccions com *tercèr i com *quart* fent d'ordinal).

60. En el diccionari de Palay (1980: 425) *eschourda* queda clarament restringit a «abasourdir» (a més de «Assourdir, rendre sourd»). A Vergés (1998: 313) s'escriu *shordar*, en la presentació de les *Normes* (del mateix Vergés; Comission, 1999: 5) hi ha *eishòrden* per parlar de «punts que non eishòrden pas bric», però en la darrera impressió del *Petit diccionari*, a propòsit de la qual s'avisava que «i a avut quaque cambi ortografic en bèth que d'aute mot entà que se corresponesse ara sua etimologia» (Vergés, 2009: 7), hi continua havent *shordar* (Vergés, 2009: 401).

auviatge esdevingui sinònim del català *patrimoni* (Vergés, 1998: 164)⁶¹ i, per tant, han volgut evitar un *patrimòni* amb germans a tota la Romània. Una cosa semblant ha passat amb *ièrla*, que a la Vall d'Aran és el nom dels prats fèrtils que hi ha al costat del riu (vegeu Coromines, 1990: 514, o Carrera, 2001: 46-47).⁶² Com que aquesta forma té l'origen en INSULA, ha passat a ser «isla» (Vergés, 1998: 251), malgrat que en la llengua parlada, per a referir-se a una porció de terra envoltada d'aigua, molts usin *isla*, un mot que és també —per atzar— una de les dues formes més difoses en el conjunt de la llengua occitana.⁶³ Un canvi de categoria també és possible: l'adjectiu *trimesadèr* (i no *trimestrau*, per altra banda) passa a substituir *trimèstre*, i *ubertader* —almenys rar formalment, per cert— ocupa el lloc de *ubèrta*.⁶⁴ Fins i tot elements que són estrictament toponímics, com *Laspan* i *Estanho*, han estat proposats per a competir amb coses tan comunes com *zòna* i *estanh*.⁶⁵

La distanciació màxima té més ocasions de manifestar-se. En alguns casos, per exemple, es fa recurs a elements que són morfològicament originals, que en el millor dels casos podrien arribar a ser mots d'escassíssima difusió catapultats a quotidians (l'origen real dels quals no és sempre fàcil de descobrir) i que en el pitjor dels escenaris són artefactes creats recentment a la mateixa Vall d'Aran, qui sap si en l'àmbit escolar o en l'administratiu. De fet, no sempre és fàcil de destriar de quin dels dos casos parlem. D'aquesta manera, en comptes del normal *proposicion*, circula molt habitualment el femení *prepausa*, que no sembla que ni tan sols figuri en les principals obres lexicogràfiques occitanes. En comptes de *que ven* s'ha difós extraordinàriament la forma **pròplèu* amb valor temporal (que en el fons recorda formes com *propvinent* o *proppassat*, ja que *lèu* és 'aviat'): **era pròplèu setmana*. En el diccionari de Vergés (1998: 295) no figura *promòir*, però sí **prebotjar* ('promoure'; *botjar*, un antic francesisme, significa 'moure'). Mentre que en aranès oral predominava l'hispanisme **antes* i mentre que la forma tradicional aranesa era *abans* (idèntica, doncs, a la catalana), en les publicacions contemporànies ha proliferat enormement **abantes*, que avui diríem que és hegemònic en els textos aranesos. És molt i molt probable que l'*excessi-*

61. I d'aquest fet va derivar el nom d'una revista i alguns usos administratius al mateix Conselh Generau.

62. La toponímia aranesa és plena de denominacions com *era Ièrla*, *era Ierleta*, *es Ierletes*... i fins i tot hi ha algun conegut establiment turístic que porta aquest nom, ja que es troba al costat del riu. A Sent Biat, poc després d'entrar a l'Estat francès, hi ha *era Gèrla*.

63. No oblidem, per altra banda, que la principal obra literària aranesa s'anomena precisament *Era Isla des Diamants*.

64. A Vergés (1998: 195), per exemple, hi apareix *ubertader* (*d'un libe*). A Vergés (coord., 2005) ja s'indica l'autor del *dessenh deth ubertader*.

65. Vegeu Vergés (1998: 256 i 227). *Laspan* és el nom d'un indret altaranès, i això fa que hi passi a voler dir «zona». *Estanho* presenta un manteniment anòmal de la vocal final que només es dona en toponímia (vegeu Coromines, 1990: 55) i que s'oposa a l'ús general de *estanh* en la llengua oral. Una altra qüestió en què ara no entrarem (i que, de fet, hauríem de relacionar amb la interferència) és l'ús inapropiat de *lac* en comptes de *estanh*, amb nombrosos exemples en documents com Conselh Generau d'Aran (2003). El conegut *estanh Arredon* ha passat a ser, doncs, sistemàticament el **lac Redon* (ens ocuparem més endavant de la qüestió de *arr-* i *r-*).

va catalanitat estètica de *abans*, la forma veritablement aranesa (i en general occitana), fos un factor determinant en la promoció de *abantes a causa del desconeixement de la resta de la llengua.⁶⁶

L'ús d'alguns francesismes incorrectes —el significat dels quals, si cal, es pot alterar— també pot servir per a obtenir l'allunyament estètic desitjat del català o de l'espanyol. D'aquesta manera, el verb *agradar* (o el seu sinònim *plàser*, o en tot cas locucions com *hèr plaser*) sovint és substituït per *shautar* (que, d'acord amb el que dèiem a propòsit de *shivau*, potser hauria de ser *chautar*),⁶⁷ cosa que, d'altra banda, no és fidel al significat ni a la trajectòria històrica d'aquest antic manlleu al francès.⁶⁸ Tot i que *dejà és un francesisme condemnat per Alibèrt,⁶⁹ això no impedeix que aparegui en els textos recents (i fins en la llengua oral periodística, de fet) i que substitueixi *ja*,⁷⁰ que no només és la forma de l'oralitat quotidiana (si deixem de banda, un cop més, singulars idiolectes afectats), sinó que en aranès també fa d'enunciatiu (tot i que, en aquest ús, es troba en franca decadència). En aquest grup hem de col·locar igualment *apuprètz (del francès *à peu près*) en comptes de, posem per cas, *quasi* o *mès o mens* (o *lèu*, que en aranès pot ser sinònim dels anteriors).⁷¹ També hi hem d'incloure l'ús de la

66. Fins i tot en els textos de Jusèp Condò, que no era precisament un purista, predominen *abans* i *antes. Algun cop va usar *abantes, però sembla que ho va fer d'entrada en català (vegeu Carrera, 2008: 110). Vergés (1998: 145) recull *abans* i *abantes, i també fan el mateix Ané *et al.* (2000: 68), Furness (2006: 29) o, anteriorment, Comission (1984: 59). Però també hi ha alguns llocs en què només consta *abantes (per exemple, CNLVA i Conselh Generau d'Aran, 1992: 7). Més que cap descabdellament formal autòcton, en *abantes cal veure-hi un castellanisme i un «creuament» entre *abans* i *antes, com assenyala Veny (1979: 411) a propòsit del rossellonès (on es donen algunes circumstàncies relacionades amb la forma que, per cert, es repeteixen en aranès). En la segona edició de la *Gramatica aranesa* ja vam advertir que «Cau evitar donques d'empregar *abantes* en plaça de *abans*» (Carrera, 2010b: 221; i hi vam suprimir l'innecessari «sistematicaments» que constava en la cautelosa primera edició).

67. A Vergés (1998: 313) *shautar* és «agradar», a més de «fer el pes», «abellir», «apetir». A Vergés (1998: 80) el primer equivalent del castellà *gustar* en el sentit de 'agradar' és *shautar*, al qual segueixen *engorjar* (!), *agradar* (en tercera posició), *plàder* (en quarta, que en tot cas hauria de ser *plàser*) i *anar* (*ua causa*). A Furness (2006: 237) els sinònims de l'anglès *like* són *agradar* i *shautar*. En el manual d'aranès de tercer de primària apareixen coses com «Me shaute hèr gessudes tamb es mèn amics» ('M'agrada fer sortides amb els meus amics').

68. Així, a Palay (1980: 230) *chautà-s* és «Se préoccuper, s'inquiéter». En el diccionari de Mistral (1979, vol. I: 541) *chauta* (*se*), un altre cop pronominal, vol dir «Se soucier, se préoccuper, en Gascogne et Languedoc». Sembla que Alibèrt (1997) ni tan sols no recull el mot. Sobre *chautar*, vegeu Coromines (1980-2001, vol. IX: 483-484) o l'interessant article divulgatiu de Verdaguer (1976: 9-10). Segur que l'ús més habitual de *chautar* en occità modern de l'Estat francès —especialment en neolòctes— deu ser *m'en chauti* (sinònim de *m'en foti*). De fet, Palay (1980: 230) adverteix que en alguns llocs «*se chautà* signifie au contraire, ne pas se soucier, se soucier peu, se moquer (de): *m'en chauti!* Cela m'est indifférent».

69. Citem Alibèrt (1976: 209): «Lo gallicisme (*déjà*) tot ben ancian deu ésser regetat».

70. Vergés (1998: 199) dona *dejà i *ja*, i en un altre lloc només *ja* (Vergés, 1998: 253). La forma *dejà és habitual en molts textos dels darrers trenta anys, com per exemple Comission (1984: 70), CNLVA i Conselh Generau d'Aran (1992: 16), i és present en moltíssimes altres publicacions de tota mena.

71. Vegeu, per exemple, CNLVA i Conselh Generau d'Aran (1992: 9), on hi ha *apuprètz i *naut o baish*. Sorprenentment, a Vergés (1998: 45) els equivalents del castellà *casi* són *lèu* (simptomàticament en primer lloc), *quasi* i *'ben-pròp*, segurament un invent per a l'ocasió.

forma *persutar ('insistir'),⁷² que rarament deu tenir cap fonament oral a la Vall d'Aran, que deu sortir del francès *poursuite* (més que no pas d'una alteració de *persecutar*, que tampoc no és aranès) i que almenys en algun diccionari és etiquetat de forma bearnesa.⁷³ Esporàdicament, el paper que fan tots aquests francesismes també poden fer-lo alguns mots locals. Per tant, tot i que en la secció següent posarem en evidència que sovint s'obliden o es proscriuen importants variants territorials del mateix aranès (encara que coincideixin amb solucions hegemòniques en occità general), alguns dialectalismes o localismes poden ser útils, de tant en tant, per a marcar distància amb el català i l'espanyol. Més amunt ja hem comentat el cas de *pòga pòc o *pòga, on la realització amb -[y]- pot tenir una certa presència en aranès oral, però que no és en cap cas general. Afegim-hi més exemples. En alguns treballs es nota una sorprenent preferència per *brac* davant de *curt/cuert*, i fins i tot una inclinació a prescindir de *curt* tot i que sigui una forma autòctona que no només és pròpia de poblacions importants com Les o Bossòst, sinó de la mateixa capital de la comarca, Vielha (vegeu Carrera, 2008: 213).⁷⁴ La forma *perhum*, per exemple, que és un arcaisme extraordinari amb prou feines atestat en el canejanès de l'*exiliat* Jusèp Sandaran (vegeu Coromines, 1990: 625, i Carrera, 2011: 678), fins i tot ha arribat a substituir el general *perfum* en alguns treballs.⁷⁵ De la qüestió dels dialectalismes, com dèiem, en parlarem més detalladament tot seguit.

2.4. *La gestió de la variació dialectal i algunes qüestions de regularitat morfològica*

En la morfologia verbal es produeixen casos que posen en evidència —encara— una voluntat de distanciació màxima amb el català i l'espanyol quan hi ha una certa proximitat formal entre determinades solucions d'aquestes llengües i segons quins resultats aranesos, però que també demostren que hi ha un grau important d'extem-

72. Vegeu Vergés (1998: 287), on *persutar és 'insistir' i, en francès, «insister» i fins i tot «rabâcher.»

73. Mistral (1979, vol. I: 551) diu que *persuta* [sic] és «Poursuivre; insister, soutenir, prétendre que, en Béarn». Palay (1980: 760) assenyalava que *persutà* té els mateixos usos que *persegui* i, per tant, que el francès *poursuivre*. L'un i l'altre recullen *persuta* (*persuto* o *persute*, segons el cas), «poursuite».

74. En el diccionari de Vergés (1998: 174 i 195) hi ha *brac* i *cuert*, però sembla que no hi ha *curt*. El volum que inaugurava la famosa col·lecció «Garona» de Pagès Editors, dirigida pel mateix Vergés, s'anomenava justament *Racondes bracs*. I això que *brac*, en aranès, és sobretot canejanès, segons Coromines (1990: 362) i segons les dades que hem obtingut des del 1998 en les nostres enquestes dialectològiques. L'últim episodi creatiu a què hem pogut assistir en aquest temps de crisi econòmica és la difusió de formes com *rebracar* o *rebracada* com a equivalents dels catalans *retallar* o *retallada* (en al·lusió a les reduccions socials).

75. Vegeu Vergés (1998: 112 i 286), que recull *perhum* i un sinònim, *mosquet*, però no *perfum*. Furness (2006: 130) recull *perfum* i *perhum*. Qui sap si tot plegat surt d'una lectura superficial o parcial de Coromines per part de Vergés, de qui ho deu treure Furness (no seria el primer cas: d'una mala lectura de la transcripció fonètica de la forma *aviège* en els materials corominians, amb un diacrític a la prepalatal passat per alt, en sortia *abiese en el diccionari de Vergés...).

poraneïtat a l'hora de gestionar la qüestió dialectal, per no dir —sovint— un desconeixement important de la diversitat interna del mateix aranès i una manca de reflexió sobre les relacions que ha de mantenir la codificació del gascó de la Vall d'Aran amb la codificació general de la llengua occitana, i, en concret, amb les varietats referencials, gascona i general.

En gascó es manifesta, en alguns temps de determinats verbs, una tendència important a la generalització de formes analògiques que desplacen les formes clàssiques que disposen d'un element velar $[-\gamma]$. D'aquesta manera, en el verb *aver*, diversos treballs —en què el bearnès té un pes important— assenyalen com a prioritàries solucions com *avó* (tercera persona del pretèrit), *avosse* (imperfet de subjuntiu) o *avut* (participi).⁷⁶ Tanmateix, no hem d'oblidar que les formes amb l'element velar són clàssiques (vegeu Birabent i Salles-Loustau, 1989: 115), que la tendència a l'analogia pot ser relativament recent (almenys en alguns llocs) i que la preferència per aquestes formes fa que el gascó s'allunyi de les solucions canòniques en la resta de la llengua occitana: de les referencials generals i de les referencials dels altres cinc dialectes.⁷⁷ Si mirem les dades de l'*Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne* (Allières, 1971a: 2032-2033), per altra banda, ens adonarem que l'element velar, tot i no tenir tanta difusió com les formes analògiques, és present a la gran majoria dels departaments que parlen gascó, i que la Vall d'Aran és un dels focus més importants de presència de $[-\gamma]$ en el verb *auer* o *aver*. De fet, segons les dades de Coromines (1990: 143), els tipus *aguec* o *aguesse* eren clarament majoritaris en aranès, davant de *auec* o *auessa* (el gran lingüista català ni tan sols no registra cap *avec* o *avesse* a Naut Aran, per altra banda). Segons les nostres informacions, hi ha diversos focus de formes analògiques tant a la part baixa (al mateix extrem, Canejan), com a la part central i alta de la comarca, però sovint sense exclusivitat (les analògiques competeixen, doncs, amb les formes amb velar), i a vegades en distribucions contextuals complexes (on, per exemple, la velar potser no es manté en el pretèrit o en l'imperfet de subjuntiu, però sí en el participi). En altres paraules: les formes amb velar semblen encara prou majoritàries o arrelades a totes les zones, cosa que no s'allunya de la línia dibuixada per treballs com el monogràfic de Coromines. Aquest fet, però, no impedeix que en el model d'aranès difós en els darrers trenta anys, i en les obres que s'han encarregat de vehicular-lo, les formes analògiques tinguin un pes extraordinari, fins al punt que poden arribar a aparèixer com les úniques possibles en aranès,⁷⁸ cosa que no solament s'oposa a la realitat lin-

76. Vegeu, per exemple, Romieu i Bianchi (2005: 294-295) o Grosclaude i Nariò (1998: 117-125).

77. Vegeu Sumien (2006: 338), que proposa que *agoi* o *agut* siguin referencials en gascó. Vegeu també Sauzet i Ubaud (1995: 49), Alibèrt (1997: 137) o Pojada (1993: 32).

78. CNLVA i Conselh Generau d'Aran (1992: 48) només donen formes del tipus *auí*, *auís* o *auec* en el pretèrit (amb un *aueres* en la segona persona que deu voler ser, en tot cas, *aueres*), i obliden completament les formes amb element velar en l'imperfet de subjuntiu (*auessa*, *auesses*, *auesse*), tot i que admeten *auut/agut* en el participi (però únicament en el masculí singular). Ané *et al.* (2000: 38) recullen *auec* i *aguec*, *auut* i *agut* (falta l'imperfet de subjuntiu), amb les formes amb velar en segona posició. I Barès *et al.* (2003: 118) donen *auec* i *auesse*, però alhora *agut* —en primer lloc— i *auut*. I es limiten a assenyalar en una nota que existeixen «[f]ormes araneses més semblantes as deth lengadocian», com, en la primera persona, *aguí* i *aguessa*.

güística tradicional del país, sinó al que són o haurien de ser la majoria dels paradigmes dels estàndards regionals occitans (també al que hauria de tenir el gascó referencial, que com a mínim hauria d'incloure els paradigmes amb element velar, tradicionals i presents deçà i dellà). Insistirem que aquests factors no poden ser menystinguts sota una pretesa reducció de l'al·lomorfisme que, en la pràctica, neutralitzi uns quants dels principis que teòricament hem d'implementar.⁷⁹ Vistos els precedents, més que no pas una voluntat de seguir la moda gascona, en la preferència per les formes analògiques potser cal veure-hi un efecte més de la distanciació màxima, amb el català (que té velars en tots els casos que comentàvem) al retrovisor, i un sobredimensionament dels fets considerats peculiars. I és que, de fet, es produeix el mateix fenomen en altres verbs de la tercera conjugació amb un element velar en el tema de perfet (exemples del pretèrit): *podec* per *poguec*, *volec* per *volguec*, *calec* per *calguec*, *valec* per *valguec*, *beuec* per *beguec*.⁸⁰ La preferència per l'analogia també afecta verbs que tenen la seqüència *-[sk]-* (alterada en *-[fk]-* en alguns punts i casos), com *nèisher*, o en què poden arribar a conviure *-[sk]-* i l'element velar, com *conéisher*.⁸¹ En aquest cas, però, la possible excusa de la coincidència amb les tendències gascones s'evapora d'una revolada, ja que *conéisher* té sovint element velar en el tema de perfet a la meitat oriental de Gascunya (Allières, 1971a: 1884) i *nèisher* presenta *-[sk]-* en una pila de llocs d'aquella zona (Allières, 1971b: 1893; i no oblidem, per cert, que les zones més occidentals ja no usen *nèisher* sinó *vàder*).⁸² Es tracta, ras i curt, de l'aplicació d'un criteri de preferència per les formes analògiques sense *-[ʎ]-* o *-[sk]-* que no té en compte qüestions territorials.⁸³

79. Assenyallem, per altra banda, que la difusió de formes analògiques a través de l'escola produeix diferències generacionals importants, amb parlants d'una certa edat que usen formes amb l'element velar i joves escolaritzats que usen formes analògiques.

80. En algun manual es nota una certa vacil·lació segons el verb: només *volec* i *volut*, però únicament *poguec* i *pogut* (Barès i Ané, 1998: 49-60).

81. Un cop més, Barès *et al.* (2003: 142-143) donen només formes del tipus *coneishec* i *coneishesse*, i ara assenyalen només secundàriament *conegut* darrere de *conéishut* (mentre que en casos com *poder* i *voler* hi havia primer *pogut* o *volgut*, seguit de *podut* i *volgut*, contràriament a les altres formes analògiques prioritàries i úniques, potser per un escrúpol estètic). El mateix passa amb el verb *nèisher* (Barès *et al.*, 2003: 226-227). I la resta se soluciona en nota. Pel que fa a *conéisher*, es diu que «[e]n quauqui endrets e en cèrti tempsi se consèrve eth consonantisme etimologic *sc*, a viatges alterat en *sch*». I per a *néisher* s'assenyala que hi ha «[f]ormes araneses mès semblantes as deth lengadocian». És tot.

82. Les formes referencials de base llenguadociana, per un altre costat, són, d'una banda, *nasquèt*, *nasquèsse*, *nascut* (Sauzet i Ubaud, 1995: 120; Sumien, 2006: 342; Pojada, 1993: 57), i, de l'altra, *coneguèt*, *coneguèsse*, *conegut* (Sauzet i Ubaud, 1995: 121; Sumien, 2006: 341; Pojada, 1993: 38). Una fàcil coincidència entre l'aranès i aquestes formes, doncs, s'ha vist alterada —un cop més— per la promoció innecessària de formes analògiques. En la gramàtica aranesa (Carrera, 2007a: 199) donàvem en primera instància *conesquí*, *coneguí* i *conesquessa*, *coneguessa*, però segurament caldria invertir-ne l'ordre de prioritat.

83. De fet, el volum de Barès *et al.* (2003: 246) fins i tot dóna *pòdi* en la primera persona del present d'indicatiu del verb *poder* (això sí: després de *pogui* i *posqui*), que en cas de ser aranès ha de tenir una presència tradicional escassíssima, i la inclusió del qual en l'inventari xoca amb la pretesa reducció d'al·lomorfismes que en altres casos podrien justificar el desterrament de solucions realment difoses i vives a una simple nota final telegràfica. Si l'argument és que *pòdi* és una forma pròpia del referencial llenguadocià o fins i tot que podria ser-ho del gascó (cosa que serviria per a justificar també tries com *conéishi*

A l'hora de gestionar la variació geogràfica del mateix aranès, si hi aprofundim una mica, descobrim, doncs, que s'hi imposa més d'una vegada el criteri de la distanciació màxima i que s'hi promouen a rang de prioritàries solucions potser considerades —erròniament— més *característicament* araneses que d'altres. Per si no n'havíem aportat prou evidències, en la mateixa morfologia verbal es produeixen altres fenòmens semblants als que acabem de veure, en què es fa evident que no es potencien formes coincidents amb la resta del gascó o de l'occità, sinó solucions que podrien fins i tot arribar a ser catalogades de localismes i que, a més, tenen una càrrega important d'irregularitat morfològica. Al costat de les formes analògiques de més amunt, les que han viscut una expansió més considerable en aquests darrers trenta anys han estat les que tenen un element prepalatal [-ʒ]- en els paradigmes d'imperfet d'indicatiu de la tercera conjugació. D'aquesta manera, en els textos aranesos recents han proliferat extraordinàriament tipus com *tiege*, *viege*, *trège* o *quège*, que tenen com a geosinònims *tenguie*, *venguie*, *treiguie*, *queiguie*. Les formes amb prepalatal són tan especials que entre els lingüistes fins fa poc circulava la idea que eren un catalanisme.⁸⁴ A més, es troben isolades en gascó i en occità, i, amb l'excepció del verb *hèr* i parcialment de *trèir*, a la Vall d'Aran es concentren sobretot en un espai molt determinat al voltant del terçó d'Arties e Garòs i les localitats més immediates de Castièro, amb algun brot de sorprenent vitalitat allà mateix, cap a Escunhau (on havíem arribat a registrar l'element prepalatal en la segona conjugació: *dormija*, *dormiges*...).⁸⁵ Si poguéssim fer un càlcul estadístic, segur que constataríem que aquestes formes amb prepalatal, malgrat la peculiaritat morfològica i territorial, darrerament han augmentat ostensiblement la seua presència en els textos aranesos, fins i tot formals i literaris. De fet, ja s'han convertit en prioritàries en obres dedicades a l'ensenyament de l'aranès o amb voluntat d'orientar els usos lingüístics. A Barès *et al.* (2003), per exemple, apareixen sempre en primer lloc *tiege* (274), *viege* (292), *trège* (282) o *quège* (256), mentre que *tenguie*, *venguie*, *treiguie* o *queiguie* fan acte de presència regularment en segon lloc. Però és precisament aquest segon grup de formes, tan corrent en bona part de l'aranès, el que té una proximitat formal molt més evident —malgrat els elements velars— amb les solucions majoritàries que hi ha més enllà de la frontera (fins i tot si considerem les originalitats habituals del gascó occidental).⁸⁶

---

en lloc de *conesqui* o *conegui*, que sumats deuen ocupar la meitat del territori aranès, que topen també amb el *coneissi* de l'estàndard llenguadocià, però que tenen al mateix temps una important presència en gascó segons Allières (1971a: 1886), es fa difícil d'entendre que en altres casos es deixin de banda formes que coincideixen amb aquelles modalitats. Per tant, tot plegat mostra que la coincidència amb els estàndards occitans immediats no ha estat una variable tinguda en compte —ni que sigui secundàriament— a l'hora de jerarquitzar i establir els paradigmes.

84. Vegeu Carrera (2008: 83-87), on en vam justificar l'autoctonitat. Coromines o Allières (1971b: 266-267) (que en poc temps va canviar d'opinió sobre aquesta qüestió) asseguraven que les formes amb prepalatal eren intrusions catalanes.

85. Més amunt, a Pujòlo, ja han de competir amb les formes amb -v- del tipus *tieva* o *vieva* (que, curiosament, sí que tenen paral·lels en altres dialectes gascons, a més de tenir continuïtat en el català immediat), i, per tant, la seua presència és molt més limitada. Vegeu Carrera (2008: 88-89).

86. Pel que fa al verb *hèr*, malgrat que les formes del tipus *hadie* han estat geogràficament confinades a Canejan i Bausen, i malgrat que Barès *et al.* (2003: 197) els dediquin només una breu nota (al mateix nivell

La gestió de la variació dialectal també es mostra especialment problemàtica a l'hora de tractar la pròtesi típicament gascona davant de R- inicial: R- > *arr-*. En l'aranès modern hi ha una certa tendència a la desaparició d'aquesta vocal antigament protètica, que no es manifesta amb la mateixa intensitat en totes les zones ni tampoc en totes les formes, ni tan sols en tots els idiolectes.⁸⁷ En els textos escrits en aranès, la tria pot dependre de la pronunciació de l'autor, però hi intervenen molts altres factors, un dels quals és la difusió en els darrers anys de determinades formes amb *r-* o sense *arr-*. D'aquesta manera, diríem que avui la representació *arriu* és universal,⁸⁸ malgrat que fora de les poblacions extremes de Bausen i de Canejan no hi hagi res més que [ˈriw] o [ˈrjew] (almenys si deixem de banda aquells que, a causa de l'escolarització, han adoptat una pronúncia ortogràfica de la forma), cosa que ens fa veure que la voluntat d'allunyar-se gràficament dels equivalents català i espanyol deu haver estat un factor determinant.⁸⁹ Igualment, semblen generals representacions com *arrés* o *arrir* (que tenen [a]- a tota la comarca), però també ho són *arrés* i *arren*, que ja poden tenir [r]- a la part superior de la Vall d'Aran (Carrera, 2005a: 100-101).

De fet, sovint no s'aplica cap criteri sistemàtic per a representar els mots que estan o han estat afectats per la pròtesi. D'aquesta manera, per exemple, a Comission (1984: 85) apareixen amb *r-* formes com *radim*, *rason*, *rebrembrar*, *recéber*, i, per contra, ja tenen *a-* mots com *arròda*, *arròca*, *arremassar* o fins i tot *arraisonar*. En aquest mateix document s'admeten dualitats que es podrien haver solucionat amb una única forma que incorporés *a-* («*relòtge/arlòtge*» podria ser simplement, d'una manera englobant, *arrelòtge*), però, alhora, hi fa acte de presència alguna hipercorrecció com «*arròdi*», que no té mai [a]- en aranès perquè és un manlleu al català veí. Aquesta actitud dubitativa envers la distribució de l'antiga protètica és una constant en tots els textos i documents aranesos dels darrers trenta anys, que —llevat d'uns pocs casos excepcionals— rarament són sistemàtics, amb solucions diferents segons la publicació i amb contradiccions evidents dins d'un mateix treball. En el llibre de verbs de Barès *et al.* (2003), per exemple, s'escriu *arreconéisher*, *arrelheuar* o *arrevirar*, però al mateix temps hi ha *rebrembar*, *reborir*, *rebrotar*, *recauhar*, *repleterar*, *reforçar* i *refortir*. En aquest mateix treball, per exemple, *arrietier* pot ser també *retier*, però només hi ha *revier* o *rehèr*. En el diccionari de Vergés (1998: 159 i 302-303) trobem *arrevirar* i *revirar*, *arreconéisher* i

---

que formes dels Quate Lòcs com *hésquem* o *hésquetz*), el paradigma de l'extrem baixaranès representa el tipus hegemònic en occità: *fasiá* a partir del llenguadocià i formes amb *has-* en gascó, del qual *had-* és una simple variant fonètica (amb les típiques variacions en la desinència del dialecte sud-occidental de la llengua occitana, de tipus curt, amb *-v-* o idèntiques a les llenguadocianes: *hasè*, *hasèva*, *hasia*, *hasiá*).

87. Trobem referències a aquest fenomen de caiguda de l'antiga pròtesi en la tesi doctoral de Corominas (1931: 100), i molt més endavant en treballs com Viaut (1986: 9, i 1987: 52).

88. Potser només en algun document esporàdic i primerenc apareix «*arriu/riuv*» (Comission, 1984: 61). En la gran majoria només hi ha *arriu*. Vegeu, per exemple, CNLVA (1990), Vergés (1998: 160) i Furness (2006: 40). En la retolació en aranès hi ha sistemàticament *arriu*.

89. El topònim *Arrius*, que conté *arriu* i que torna a tenir [r]-, apareix en documents oficials sense *a-* inicial, potser perquè el seu referent ja no es relaciona directament i unívocament amb cursos d'aigua: «Pontet de Rius», «Pòrt de Rius» (Conselh Generau d'Aran, 2003: 27).

reconéisher, però només *arremassar* i *arretier*, tot i que hi ha un adjectiu *retengut* i, al mateix temps, únicament *reméter*. Al costat de *redon* apareix *ardon* (etiquetat de «vlh», tot i que avui [ar'ðun] encara és la forma de l'extrem baixaranès i fins d'algun punt de Naut Aran), i al costat de *relòtge* reapareix *arlòtge*, però no hi ha representacions englobadores del tipus *arredon* i *arrelòtge*. Veient aquest grau de confusió, resulta urgent d'establir els casos en què cal escriure *arr-* i aquells que necessiten *r-* d'acord amb un criteri històric (no passa el mateix en les formes patrimonials i en els cultismes o en les formes de creació o d'importació recents), d'acord amb la resta del gascó (per veure quins són els casos en què l'antiga pròtesi és present en el conjunt del dialecte, i també en quins es manté) i d'acord, d'entrada, amb els resultats estrictament aranesos. Al nostre entendre, sembla clamorosament evident que l'aranès hauria d'optar per representacions generals del tipus *arriu* (com ja passa ara), però també —per exemple— per escriure *arrehèr*, *arretetar*, *arretier* (i tants altres mots populars amb el prefix *arre-*), *arrecèber*, *arredon*, *arròca* o *arròda*, en formes que poden tenir [a]- en aranès o que mantenen aquesta partícula parcialment a la comarca, tal com ja vam establir en la *Gramatica aranesa* (Carrera, 2007a: 49). Partim del fet que les representacions gràfiques han de poder incloure totes les realitzacions araneses (*arredon* serveix per a [ar'ðun] i per a [re'ðun], de la mateixa manera que *arriu* engloba [ˈriw], [ˈrjew] i [aˈriw]), i que cal evitar, per tant, la multiplicació de formes innecessàries (com les híbrides del tipus *ardon* o *arlòtge*).⁹⁰

Si entrem en el nivell lexical, la preferència per solucions geogràficament no gaire allunyades del centre de la comarca —que ja hem vist a propòsit d'algunes qüestions morfològiques— no evita que, de tant en tant, s'admetin algunes formes especialment representatives de la part baixa o de la part alta de la Vall d'Aran, que, per altra banda, poden ser les que tenen més difusió en gascó o en occità generals. Algunes formes *aranesament perifèriques* incorporades prou sistemàticament en els treballs recents són *jaune*, *trufa*, *nòde* (hi deu ajudar que la ratafia local es digui arreu *aigua de nòdes*), *camalhon*, *pastèra* o *pescajon* (aquestes dues formes, juntament amb *crepèth*, constitueixen la diferència dialectal més recordada pels mateixos aranesos), *degun*, *quau-quedegun* (que, de fet, són indefinits) o *humenèja*, forma altaranesa que, tot i la raresa formal, de tant en tant fins substitueix la majoritària *tumenèja*.⁹¹ En alguns casos,

90. Cal evitar, en tot cas, hipercorreccions. En alguns casos la caiguda de la pretònica en una antiga seqüència inicial *arre-* sembla justificada per raons històriques, de sedimentació i de diasistematicitat, com en *arnelh* (resulta impensable un giny com *arreneh; vegeu, per exemple, Guilhemjoan, 2005, vol. II: 321; o fins i tot Lespy i Raymond, 1998: 39) o *andòrta* (que ve de *ar(re)dòrta*; Coromines, 1990: 275).

91. Vegeu, per exemple, Comission (1984: 14) o CNLVA (1990). Vergés (1998: 249) registra les dues formes. Que alguns treballs recullin determinades formes *perifèriques* en el context aranès no vol dir que en tots els documents es vetlli per l'aparició d'aquestes formes ni que es doni cap prioritat, ni de bon tros, a aquelles que tenen més difusió més enllà de la frontera o que són formalment més regulars. D'aquesta manera, per exemple, en el lèxic de Jaquet (2000), editat pel Conselh Generau d'Aran, hi consten únicament o preferentment formes com *truhes* (mentre que *trufa* és 'tòfona') o *pernilh* (*camalhon* apareix un cop, però els vuit tipus de pernil són només *pernilh*, l'autoctonitat del qual no és segura), o fins barbarismes isolats en occità —si no ho era potser ja l'anterior— però usats al centre de la Vall d'Aran com *tavelhes.

però, aquestes formes *perifèriques* apareixen només d'una manera clarament secundària. La forma *casau* ('hort'), que és àmpliament dominant en tot el territori gascó tot i que a la Vall d'Aran no aparegui fora de l'extrem baixaranès més enllà de la toponímia, en el diccionari de Vergés (1998: 249) només fa acte de presència després de *uart*, i no pas en el lloc que li pertocaria alfabèticament. A Comission (1984: 66), on curiosament sí que hi ha *casau* en el punt adequat, la forma *estiu* —general en occità— només segueix la variant exclusivament aranesa *ostiu*. Entre les formes directament oblidades citem, per exemple, *trençar* (propi del terçó dels Quate Lòcs, on no s'ha produït el tancament de la vocal de l'arrel que es dona en altres zones araneses: *trincar*)⁹² o *ponchar* (que, per *punchar*, torna a ser d'aquella zona baixaranesa).⁹³ La preposició canejanesa *dab*, idèntica al tipus majoritari en gascó, ha estat ignorada o etiquetada de mot de fora de la Vall d'Aran (Vergés, 1998: 197). A més, en nombrosos textos recents també es nota una clara preferència —que no diríem que respongui a fets idiolectals o a usos territorials concrets dels autors— per *tamb* en comptes de *damb*. Tanmateix, *damb* no només és fonèticament més regular que *tamb*, sinó que té (més) presència més enllà de la frontera (Séguy, 1954-1973, vol. iv: 1548), se situa entre les formes referencials *dab* i *amb* (la primera en gascó i la segona majoritària en el conjunt occità) i, per acabar-ho d'adobar, seria «la més difosa en aranès» segons Coromines (1990: 193).⁹⁴ Potser determinats oblits es justifiquen simplement perquè no es coneixen determinades formes. Però en algun cas com *trençar* no es pot descartar que calgui tornar a parlar d'un fenomen de distanciament màxim. En tot cas, certes absències contrasten amb la proliferació de variants gràfiques que miren de reproduir felibrencament els detalls fonètics. Així, Vergés (1998: 329) recull «truèita/treueta/traueta/truita», quatre representacions que poden ser reduïdes a *troita* i *trueita*. De fet, cap d'aquelles quatre formes no és gràficament acceptable.

Independentment de l'aparició —o l'omissió— de determinades formes en treballs concrets, és evident que en els darrers temps s'ha anat difonent el tòpic que algunes de les formes *perifèriques* que hem citat no eren prou genuïnes en aranès, per molt que continuïn més enllà de la frontera i ocupin àmplies zones del domini lingüístic occità. Per tant, seria interessant d'avaluar monogràficament el paper que l'escola (tan important i determinant en la difusió de l'aranès i en l'hipotètic alentiment del procés de substitució lingüística per part del castellà) ha desenvolupat en l'estigmatització de solucions o mots que en el context aranès no són geogràficament centrals. Tot i que la regressió d'algunes característiques baixaraneses o altaraneses no és una cosa completament nova, no és menys cert que recentment es poden observar nombrosos casos de substitució de formes teòricament *perifèriques* per formes *centrals*, sobretot en la gent

92. Només *trincar* a Comission (1984: 89), Vergés (1998: 329), Barès *et al.* (2003) o Furness (2006: 162, però aquí hi ha un sorprenent «trenca-amètlas» amb una segona part també xocant).

93. Sobre aquestes dues formes i els seus continuadors en altres dialectes gascons, vegeu Carrera (2005a: 279-282 i 469-472).

94. Vegeu Carrera (2007c: 35-36). Malgrat que *tamb* es pot sentir fins i tot a la part baixa d'Aran (de fet, fins i tot el canejanès *dab* té una variant *tab*), avui *tamb* potser es concentra especialment, o té una densitat més important, en la zona central i alta. Caldrà confirmar-ho.

jove i en els sectors de la població que ja han pogut accedir a l'aranès gràcies a l'escola. Fins i tot certes denominacions oficials poden ser testimoni d'aquesta preferència per formes *aranesament centrals* que oblidat tot allò que passa a la resta de la comarca o del domini lingüístic. Mentre que a Naut Aran usen *nèu* (majoritari en occità), a la població altaranesa d'Unha s'ha situat el *Musèu dera Nhèu*, que incorpora la forma que domina a la part central i baixa d'Aran. Si abans fèiem referència al fet que *casau* significa 'hort' a la major part de Gascunya i fins en alguns pobles aranesos, això no ha impedit que Vielha disposi d'un casal de la gent gran anomenat *Casau deth Jubilat*, que sembla dedicat al cultiu d'hortalisses.

3. RECAPITULACIÓ

Després de tot el que hem exposat en les pàgines precedents, sembla difícil errar la diagnosi: en els darrers trenta anys, en la pràctica, l'aranès ha estat víctima d'una important desorientació normativa, especialment en la morfosintaxi i en el lèxic. L'aprovació de les primeres *Nòrmes* representa un tombant importantíssim en la història recent del gascó local, però en les tres dècades posteriors segurament no s'han fet els passos necessaris perquè l'occità de la Vall d'Aran pogués disposar d'uns estris eficaços per a difondre una eventual normativa lingüística que anés més enllà de les convencions gràfiques establertes al començament dels anys vuitanta. Els nous usos a què ha pogut accedir l'aranès en aquesta nova etapa feien necessàries unes jerarquitzacions i seleccions lingüístiques que, a falta de les necessàries obres codificadores, s'han hagut d'improvisar o que, en el millor dels casos, han hagut de ser parcialment assumides per determinades publicacions dedicades sobretot a l'aprenentatge de la llengua. Lingüísticament, pel que fa a la qualitat de l'aranès difós, això ha tingut unes conseqüències evidents. Si anéssim a la recerca dels motors últims de la situació, ràpidament descobriríem que en darrera instància no cal parlar només d'una qüestió tècnica. El problema deriva també, en definitiva, d'unes determinades accions o inaccions públiques i institucionals aplicades a l'aranès. Per tant, en el marc estricte de la política i la planificació lingüístiques, podríem entrar a valorar les decisions i iniciatives preses —o, precisament, *no preses*— en les darreres dècades pel que fa a la promoció d'accions que haurien d'haver conduït a una bona codificació de l'occità local. Tanmateix, ja hem advertit que en aquest petit treball ens limitàvem a exposar les conseqüències lingüístiques pràctiques de la inexistència —i, per tant, de la manca d'implantació— durant trenta anys d'unes mínimes coordenades normatives sòlides, coherents, consensuades i raonables.

Independentment d'allò que hagi passat fora de l'esfera purament tècnica i de l'important grau de causalitat que calgui atribuir-li, cal admetre que algunes publicacions a què hem fet referència haurien pogut permetre posar a disposició dels seus usuaris una superació de l'estadi de la codificació estrictament gràfica (i de perfeccionar, al mateix temps, alguns punts en aquest nivell) si haguessin optat per unes tries auto-centrades basades en una certa voluntat d'autonomització raonable de l'aranès davant

de l'espanyol i el català, i en un intent d'aproximació als models de l'occità de més enllà de la frontera política, especialment de les varietats referencials (o d'allò que haurien de ser). Tanmateix, l'anàlisi —encara que sigui superficial— dels materials publicats en les darreres dècades, i fins de les informacions de determinats treballs amb vocació pedagògica o (para)normativa, posen en evidència els mals que pateix l'aranès en el nivell estrictament tècnic o lingüístic. D'entrada, l'absència d'una necessària depuració de la interferència meridional, que al cap i a la fi és un símptoma d'allò que viu cada cop més intensament la llengua oral quotidiana, espontània, col·loquial. D'una altra banda, encara que sembli contradictori, la difusió d'algunes solucions pretesament autonomitzadores que, a causa de la seua inadequació, de la manca d'aplicació d'uns criteris objectius a l'hora de dur a terme les tries i de l'absència pràctica d'una visió diasistemàtica de la llengua, només condueixen a reforçar-ne la submissió social, desemboca en episodis d'elaboració divergent de la resta de l'occità, complica encara més la situació sociolingüística de l'aranès i té, en definitiva, conseqüències involutives. L'occità d'Aran, doncs, en comptes d'organitzar-se estructuralment per ser apte per a fer front a la substitució lingüística i per a aspirar a ocupar àmbits d'ús fins ara reservats a les altres llengües oficials (sobretot, evidentment, al castellà), ha experimentat una important desorganització en l'estructura i en l'inventari en la seua limitada difusió social, que segurament ha afectat sobretot aquells que han estat escolaritzats en occità o han accedit a una formació específica en aquesta llengua durant els darrers temps. Ens demanem fins a quin punt, darrere de tot plegat, i sobretot d'aquella manca de visió diasistemàtica, més que cap voluntat de contraplanificar la varietat local, hi imperen algunes concepcions apriorísticament insularistes del mateix aranès (en part qui sap si derivades de l'absència d'una *connexió* efectiva amb el moviment cultural occità), una percepció de la codificació i de l'elaboració com a qüestions estrictament locals (i qui sap si banals, en alguns casos), i de tant en tant fins i tot una confusió de l'occità de la Vall d'Aran amb determinats idiolectes particulars, a més d'una preocupant desinformació prèvia sobre algunes qüestions lingüístiques i, en definitiva, un excessiva confiança en determinades intuïcions personals més que no pas en el rigor tècnic o científic. En resum: la manca de fixació d'uns objectius clars en l'àmbit de la política i la planificació lingüístiques, així com d'unes estratègies ben definides per a arribar en última instància a la normalització social de l'occità a la Vall d'Aran (que haurien d'incloure en els primers estadis, per força, una bona normativització de l'aranès avalada i implementada institucionalment), ha anat massa sovint acompanyada d'un grau d'amateurisme o d'improvisació en l'esfera tècnica que l'occità de la Vall d'Aran no es pot permetre si vol sobreviure al segle XXI.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- ADEMÀ, Casimiro (1966). *Estudio sobre el dialecto aranés*. Barcelona: Occitania.
- ALIBERT, LOUIS [ALIBERT, LOÏS] (1997). *Dictionnaire occitan-français selon les parlers languedociens*. Puèglaurenç: Institut d'Estudis Occitans. [1a ed., 1966]

- ALIBÈRT, Loïs [ALIBÈRT, Loïs] (1976). *Gramatica occitana segon los parlars lengadocians*. 2a ed. Montpellier: Centre d'Estudis Occitans. [1a ed., 1935]
- ALLIÈRES, Jacques (1971a). *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. Vol. V: *Le Verbe: Cartes*. París: CNRS.
- (1971b). *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. Vol. V: *Le Verbe: Commentaire*. París: CNRS.
- ANÉ, Manuela [et al.] (2000). *Cors d'aranés*. 3a ed. Vielha: Conselh Generau d'Aran. [1a ed., 1987]
- BALAGUER, Claudi; POJADA, Patrici (2005). *Diccionari català-occità occitan-catalan*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- BARÈS, Verònica [et al.] (2003). *Es vèrbs conjugadi: Morfologia verbau aranesa*. Barcelona: Llibres de l'Índex.
- BARÈS, Verònica; ANÉ, Manuela (1998). *Cors d'aranés: Nivèu A*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- BEC, Pierre [BEC, Pèire] (1968). *Les interférences linguistiques entre gascon et languedocien dans les parlars du Comminges et du Couserans*. París: Presses Universitaires de France.
- BEC, Pierre [BEC, Pèire]; ALIBERT, Louis [ALIBÈRT, Loïs] (1952). *L'application de la réforme linguistique occitane au gascon*. Tolosa: Institut d'Estudis Occitans.
- BEIGBEDER, Francis (1988). *Ausèths: Les noms gascons des oiseaux sauvages*. Denguin: Per Noste: Nosauts de Bigòrra.
- BEL, Mar [et al.] (2007). *Diccionari bàsic occità-català: Glossari català-occità*. Barcelona; Tolosa: Eurocongrés 2000.
- BIRABENT, Jean-Pierre; SALLES-LOUSTAU, Jean (1989). *Memento grammatical du gascon*. Pau: Escòla Gaston Febus: Nosauts de Bigòrra: Cercle Occitan de Tarba.
- BONADA, Lluís (1982). «Redactades les normes ortogràfiques de l'aranès». *Avui* (18 novembre 1982), p. 33.
- CAMPÀ, María del Carmen [et al.] (1983). *Ûn libret dera Val d'Aran*. Barcelona: Vinyes.
- CAMPÀ, Pepita; MEDINA, Rosa (1983). *Ruseta: Ûn cunde dera Val d'Aran*. Barcelona: Vinyes.
- CARRERA, Aitor (1999). *Bèca de recerca [sic] etnolingüística dera Val d'Aran*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs. [Mecanoscrit inèdit i quaranta hores d'enregistrament d'enquestes dialectològiques]
- (2001). *Toponímia de Bausen e des Quate Lòcs: Estudi sus eth lexic deth Baish Aran*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- (2005a). *Elements de variació diatòpica en el gascó de l'alta conca de la Garona: Afers de vocalisme en l'occità de la Vall d'Aran*. Tesi doctoral inèdita llegida a la Facultat de Lletres de la Universitat de Lleida. 587 p. i 140 mapes.
- (2005b). «La funció local en les formes de relatiu de la producció escrita en aranès». *Estudis Romànics*, vol. 27, p. 133-146.
- (2006a). «Jusèp Condò e er aranès». A: CONDÒ, Jusèp. *Era isla des diamants*. Vielha: Conselh Generau d'Aran, p. 9-25.
- (2006b). «Sus eth *Diccionari català-occità occitan-catalan* de Balaguer e Pojada». *De Lingua Aragonensi*, núm. 2, p. 75-90.
- (2007a). *Gramatica aranesa*. Lleida: Pagès.
- (2007b). «Jacme Taupiac: *L'occitan escrich*». *Estudis Romànics*, vol. 29, p. 475-483.
- (2007c). «Una mica de dialectologia occitana. Els parlars de la Vall d'Aran en el marc del gascó pirinenc oriental». *De Lingua Aragonensi*, núm. 3, p. 9-40.

- CARRERA, Aitor (2008). *Entre dues frontèreres: Estudis de lingüística occitana*. Lleida: Pagès.
- (2010a). «Era codificacion der occitan dera Val d'Aran. Problèmes e contradiccions en aranés actua». *Lingüística Occitana*, núm. 10, p. 1-20. També disponible en línia a: <<http://www.revistadoc.com>>.
- (2010b). *Gramatica aranesa*. 2a ed. Lleida: Pagès.
- (2010c). *L'occità: Gramàtica i diccionari bàsics (occità referencial i aranès)*. Lleida: Pagès.
- (2011). «Un apòrt important ara coneishença dialectologica der aranés e deth gascon pirenenc orientau: es documents de Jusèp Sandaran». A: RIEGER, Angelica (ed.). *L'Occitanie invitée de l'Euregio. Liège 1981 - Aix-la-Chapelle 2008: Bilan et perspectives: Actes du Neuvième Congrès International de l'Association Internationale d'Études Occitanes*. Aquisgrà: Shaker, p. 671-681.
- CASTELLANOS, Carles (2000). *Llengua, dialectes i estandardització*. Barcelona: Octaedro.
- CENTRE DE NORMALISACION [sic] LINGÜÍSTICA DERA VAL D'ARAN (1990). *Vacances en aranés: Vocabulari en imatges*. Girona: Direcció General de Política Lingüística: Conselh Comarcau dera Val d'Aran.
- CENTRE DE NORMALISACION [sic] LINGÜÍSTICA DERA VAL D'ARAN; CONSELH GENERAU D'ARAN (1992). *450 mots que cau saber entà començar a liéger, escriuer e parlar en aranés*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- CLAVERIA, Àngel (s. d.). *Catàleg de vertebrats de la Val d'Aran*. Document mecanografiat inèdit sense numeració de les pàgines. Equivalències araneses dels noms catalans i espanyols a càrrec de Frederic Vergés. 11 p.
- CLAVERIA, Àngel; VERGÉS, Frederic (2010). «Catalòg de vertebrats dera Val d'Aran». A: COTS, Pèir (ed.). *Miscellanèa en aumenatge a Melquíades Calzado de Castro: «Damb eth còr Aranés»*. Lleida: Institut d'Estudis Aranesi, p. 503-549.
- CNLVA Vegeu Centre de Normalisacion [sic] Lingüística dera Val d'Aran
- COMISSIÓ OBRERA NACIONAL DE CATALUNYA; CONSELH GENERAU D'ARAN (1999). *Lexic de relacions laboraus: Aranés-catalan-castelhan*. Barcelona: Comissió Obrera Nacional de Catalunya: Conselh Generau d'Aran.
- COMMISSION DE CÒDI LINGÜÍSTIC (1999). *Normes [sic] ortografiques der aranés*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- COMMISSION DE MÈSTRES (1984). *Libre de lectura*. Lleida: Generalitat de Catalunya.
- COMMISSION ENTAR ESTUDI DERA NORMATIUA [sic] ORTOGRÀFICA [sic] ARANESA (1982). *Nòrmes ortogràfiques [sic] der aranés: Tèxt provisional [sic]*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- CONDÓ, Jousèp [CONDÒ, Jusèp] (1981). *Era isla des diamants*. Sent Guironç: Escolo deras Pirenéus.
- CONDÓ, Jusèp (2006). *Era isla des diamants*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- CONSELH GENERAU D'ARAN (2003). *Nomenclator dera Val d'Aran*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- COROMINAS, Juan [COROMINES, Joan] (1931). *Vocabulario aranés*. Barcelona: Imprenta de la Casa de Caridad.
- COROMINES, Joan (1976). *Entre dos llenguatges*. Vol. II. Barcelona: Curial.
- (1980-2001). *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Vol. I-X. Barcelona: Curial: La Caixa.
- (1990). *El parlar de la Vall d'Aran: Gramàtica, diccionari i estudis lexicals sobre el gascó*. Barcelona: Curial.

- ESPAÑA, Lourdes (1999). *Lengua e literatura occitana d'Aran (aranés)*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- FURNES, Ryan C. (2006). *Diccionari occitan (aranés) - anglés. Dictionary English - Occitan (Aranese)*. Lleida: Pagès.
- GROSCLAUDE, Michel; NARIÒO, Gilabèrt (1998). *Répertoire des conjugaisons occitanes de Gascogne*. Ortès: Per Noste: La Civada.
- GUILHEMJOAN, Patric (dir.) (2005). *Dictionnaire français-occitan (gascon)*. Ortès: Per Noste. 2 v.
- HEYNS, Karl (1938). *Wohnkultur, Alp- und Forstwirtschaft im Hochtal der Garonne*. Hamburg: Seminar für Romanische Sprachen und Kultur.
- IEA Vegeu Institut d'Estudis Aranesi
- INSTITUT D'ESTUDIS ARANESI (2003). *Era formacion deth femenin*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- (2005a). *Pronòms relatius*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- (2005b). *Eth vèrb èster*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- JAQUET, Eisharc (2000). *Vocabulari de restaurants*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- LAFITA, Jann [sic] (1999a). «Sinòpsi de las nòrmas». *Ligam-Digam*, núm. 13, p. 4-18.
- (1999b). «Lo Petit diccionari aranés». *Ligam-Digam*, núm. 13, p. 33-47.
- LAMUELA, Xavier (1987). *Català, occità, friülà: llengües subordinades i planificació lingüística*. Barcelona: Quaderns Crema.
- (1995). «Criteris de codificació i compleció lingüístiques». *Els Marges*, núm. 53, p. 15-30.
- LESPY, Vastin; RAYMOND, Paul (1998). *Dictionnaire du béarnais ancien et moderne*. Pau: Marrimpouey. [Reproducció de l'original de 1887]
- MISTRAL, Frederic (1979). *Lou Tresor dóu Felibrige*. Vol. I i II. Banhòus: Marcel Petit Culture Provençale et Méridionale. [Reimpresió de l'original de 1887]
- MONTOYA, Jèp de (1999). *Vademecum aranense: Era Val d'Aran a trauèrs dera sua lengua (sègles XII-XX)*. Lleida: Conselh Generau d'Aran; Institut d'Estudis Ilerdencs: Generalitat de Catalunya.
- PALAY, Simin (1980). *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*. 3a ed. París: CNRS. [1a ed., 1932-1934]
- PARROQUIA DE VIELLA [sic] (1972). *Amás líric de'ra Val d'Arán [sic]*. Vielha: Parroquia de Viella: Ajúntaments de'ra Val d'Arán [sic].
- POJADA, Patrici (1993). *Los vèrbs conjugats: Memento verbal de l'occitan*. Foix: Institut d'Estudis Occitans.
- PONSOLLE, Julo; PONSOLLE, Yvonne (1981). «Introduction». A: CONDÓ, Jousèp. *Era isla des diamants*. Sent Guironç: Escolo deras Pirenéus, p. 7-34.
- REDACCIUN (1980). «Editoriau». *Terra Aranesa*, núm. 9, p. 3-4.
- RODRÍGUEZ, María Pilar (1983). «Reperbèris de úa cuaháda». *Era Bouts dera Mountainho, Libe d'Or de 1982*, p. 91-95.
- ROHLFS, Gerhard (1977). *Le gascon: Études de philologie pyrénéenne*. Tubinga: Max Niemeyer; Pau: Marrimpouey Jeune. [1a ed., 1935]
- ROMIEU, Maurice; BIANCHI, André (2005). *Gramatica de l'occitan gascon contemporanèu*. Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux.
- RONJAT, Jules (1980). *Grammaire istorique [sic] des parlers provençaux modernes*. Vol. I-IV. Ginebra: Slatkine; Marsella: Laffite. [Reproducció dels originals de 1930-1941]
- SALGUEIRO, Rosa M.; VERGÈS, Frederic (1999). *Vocabulari basic*. Vielha: Conselh Generau d'Aran: Centre de Recorsi Pedagogics dera Val d'Aran.

- SANDARAN, Josep (1913). *La Vall d'Aràn [sic] i els catalans*. Barcelona: Tallers d'Arts Gràfiques Henrich i Comp.
- SARPOULET, Jean-Marie (1985). «Quatre graphies pour une langue». *Garona*, núm. 1, p. 153-163.
- SARRIEU, Bernard (1902). «Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée». *Revue des Langues Romanes*, vol. 45, p. 385-446.
- (1906). «Le parler de Bagnères-de-Luchon et de sa vallée». *Revue des Langues Romanes*, vol. 49, p. 5-48 i 465-494.
- (1967). «Boucabulari Luchounes (seguido)». *Era Bouts dera Mountainho*, núm. 5-6, p. 25.
- SAUZET, Patrick; UBAUD, Josiane (1995). *Le verbe occitan = Lo vèrb occitan*. Ais de Provença: Edisud.
- SCHMITT, Alfons Theo (1934). *La terminologie pastorale dans les Pyrénées Centrales*. Paris: Librairie E. Droz.
- SÉGUY, Jean (1953). «Essai sur l'état des palatales et de -d- romans en occitan du XIIème siècle». *Pallas*, vol. 1, p. 170-220.
- SÉGUY, Jean (dir.) (1954-1973). *Atlas linguistique et ethnographique de la Gascogne*. Paris: CNRS.
- SIMÓ, Vicent (1999). *Eth marc juridic der aranés: lengua pròpia [sic] e oficiau d'Aran*. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- SUÏLS, Jordi (2010). «Les relations interlingüistiques al Pirineu central en una perspectiva diacrònica. Aportacions des de la sintaxi». *Ibix*, núm. 6, p. 495-513.
- SUMIEN, Domergue (2006). *La standardisation pluricentrique de l'occitan: Nouvel enjeu socio-linguistique, développement du lexique et de la morphologie*. Turnhout: Brepols.
- SUMIEN, Domergue (ed.) (2007). «Preconizacions del Conselh de la Lengua Occitana». *Lingüística Occitana*, núm. 6, p. 1-157. També disponible en línia a: <<http://www.revistadoc.com>>.
- TAUPIAC, Jacme (1977). *Pichon dictionari francés-occitan*. Magalàs: Institut d'Estudis Occitans.
- (1984). *Normalisacion [sic] grafica e normalisacion [sic] lingüística*. Magalàs: Institut d'Estudis Occitans.
- (2004). *L'occitan escrich*. Montalban: Institut d'Estudis Occitans.
- TEULAT, Rogièr (1976). «Critèris de causida de las fòrmas referencialas generalas». *Quasèrns de Lingüística Occitana*, núm. 4, p. 3-9.
- UBAUD, Josiana (2011). *Diccionari ortografic, gramatical e morfologic de l'occitan*. Perpinyà: Trabucaire.
- VENY, Joan (1979). «Sobre els castellanismes del rossellonès». *Via Domitia. Hommage à Jean Séguy*, vol. 2, p. 401-438.
- VERDAGUER, Pere (1976). *Le catalan et le français comparés*. Barcelona: Barcino.
- VERGÈS, Frederic (1998). *Petit diccionari: Castelhan - aranés (occitan) - catalan - francés: Aranés (occitan) - castelhan - catalan - francés*. 2a ed. Vielha: Conselh Generau d'Aran. [1a ed., 1991]
- (2009). *Petit diccionari: Castelhan - aranés (occitan) - catalan - francés: Aranés (occitan) - castelhan - catalan - francés*. 3a ed. Vielha: Conselh Generau d'Aran.
- VERGÈS, Frederic (coord.) (2005). *Lengua occitana (aranés): 3au de Primària: Cicle miei*. Saragossa: Baula: Conselh Generau d'Aran.
- VIAUT, Alain (1985). «La reconnaissance légal de l'aranais». *Garona*, núm. 1, p. 135-151.
- (1986). «Quelle langue pour les Aranais?». *Lengas*, núm. 19, p. 7-33.

VIAUT, Alain (1987). *L'occitan gascon en Catalogne espagnole: Le Val d'Aran: Du vernaculaire au formel*. Bordeus: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.

WINKELMANN, Otto (1989). *Untersuchungen zur Sprachvariation des Gaskognischen im Val d'Aran*. Tubinga: Max Niemeyer.

XURIGUERA, Joan Baptista (1989). *Els verbs catalans conjugats*. Barcelona: Claret.